№ 204 ՈՒՐԲԱԹ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 7

1905

ՈՒՐԲԱԹ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 7 № 204

ԵՐԵՍՈՒՆԵՐԵՔԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբ.
Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, редакція «Мшакъ».
Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տէլէֆօն № 253.

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերից).

Յայտարարութիւնը ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.
Տէլէֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Վշտահար Մարիամ Մովսիսեան իր զաւակներով, Աննա Դաւիդովնա Աֆրիկեան և Մովսէս Իւանիչ Տէր-Առաքելեանը իր զաւակներով ցաւօք սրտի յայտնում են իրանց ազգականներին և ծանօթներին առաջինը իր սիրելի ամուսնու, երկրորդները Թանգագին հօր, երրորդը իր անմոռանալի եղբօր և վերջինները իրանց փեսայի՝

ԽԻԱՆ ԴԱՒԻԴԻՉ ՌՈՍՏԵՎԱՆՕՎԻ

վաղաժամ մահը, որ տեղի ունեցաւ երեքշաբթի. հոկտեմբերի 4 ին: Ամբիծը շաբաթ, հոկտեմբերի 8-ին, երեկոյեան ժամը 6 ին: Յուղարկաւորութիւնը կիրակի. ամսոյս 9-ին, առաւօտեան ժամը 10 ին. իր բնակարանից (Սիօնսկի պերէուլօկ № 15) դէպի Ջգրաշէն եկեղեցին: Թաղումը Խօջիվանքի գերեզմանատանը: (ու.կ.) 1—2

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Վերջին տեղեկութիւններ. Տեղեկութիւններ գաւառից.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Կովկասը և մամուլը. Դրութիւնը Զիւանշիրի գաւառում. Դրութիւնը Շուշում. Քաղուածքներ Թուրք մամուլից. «Le Journal» և Կովկասի դէպքերը. Էջմիածնի սինօդի որոշումներից. Նաւթարդիւնաբերողների ժողովը Պետերբուրգում. Թատրօն և երաժշտութիւն. Հոգաբարձուների ընտրութիւնը Ախալցխայում. Համակրելի առաջարկութիւն. Մի նոր հաստատութիւն. Նամակներ Խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Արտաքին լուրեր. — ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ. — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Կարմիր հէքիաթներ:

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

Լրագրական տեղեկութիւններից մեր ընթերցողները գիտեն, որ Երևանեան նահանգի գեներալ-նահանգապետ պրինց Նապոլէօնը մտադիր է թողնել իր ներկայ պաշտօնը:

Մեզ յայտնի չեն այն պատճառները, որոնք ստիպում են պրինցին թողնել Երևանը, և միայն կարող ենք արձանագրել, որ նա իր կարճատև պաշտօնավարութեան ընթացքում կարողացաւ զգալի չափով գրաւել նահանգի ազգաբնակութեան վստահութիւնը դէպի ինքը և իր գործունէութիւնը:

Անկասկած՝ այդ վստահութիւնը ամրացնելու և արդարացնելու համար կարևոր էր, որ պրինց Նապոլէօնը կարող լինէր իրագործել իր խոստումները, այն է պատժել Նախիջևանի աղէտի հեղինակներին, վերադարձնել կողոպտված իրերը, փոխել ոստիկանական կազմը և առհասարակ ունենալ իր ձեռքին մեծ թւով զօրք և բաւականաչափ միջոցներ ազատ և ընդարձակ գործունէութեան համար: Թէ ում և ինչ հանգամանքների շնորհիւ պրինց Նապոլէօնը չը կարողացաւ իր ձեռքում կենտրոնացնել այն բոլորը, ինչ որ անհրաժեշտ էր, մեզ անյայտ է, բայց մենք չենք կարող չարձանագրել, որ Երևանեան նահանգի բնակիչները, որքան էլ դեռ հեռու լինէին ցանկալի բաւարար վիճակից, այնու ամենայնիւ հաւատացած էին, որ գեներալ-նահանգապետը անկեղծ կերպով ձգտում է պահպանել կարգ ու կանոն և արթուն հսկում է նահանգի խաղաղութեան վրա:

Երևանեան նահանգը դեռ խաղաղված չէ և շատ տեղերում սկսում են կայծեր, որոնք կարող են փոխարկվել սպառնական հրդեհների: Դեռ շատ գործ կայ այնտեղ կատարելու, դեռ շատ նախազգուշական միջոցներ կան գործադրելու, որպէս զի չը վերսկսվեն այն սարսափները, որոնք այնքան ծանր օրեր բաց արին Արաքսի աւազանի բնակիչների համար:

Մենք կարող էինք քննադատել Երևանեան նահանգի շրջանում գոյութիւն ունեցող շատ անպատեհութիւններ, բայց մենք գնահատելով գեներալ-նահանգապետ պրինց Նապոլէօնի գործունէութիւնը, նայում ենք իրերի վրա համեմատական տեսակէտով:

Ինչպէս լինեն մասնաւոր Թերութիւնները, ընդհանուր առմամբ պրինց Նապոլէօնի օրով բարբարոս տարրերը զգացին իրանց զսպված և ազգաբնակութիւնը հասկացաւ, որ կողմնակի ինտրիգները չը պէտք է խրախոյս ու քաջալերութիւն ստանան իշխանութեան կողմից:

—

Գիւղատնտես Աւ. Սահակեան, որ Վեհափառի հաստատած յանձնաժողովի կողմից ուղարկված է Նախիջևանի և Շարուրի շրջանների աղէտաւորների օգնութեան գործը ուսումնասիրելու և կազմակերպելու, վերջացրել է իր յանձնարարութիւնը Նախիջևանում և անցել է Շարուր:

Բաշնորաշէնից, հոկտեմբերի 6-ին Սահակեանը հեռագրում է յանձնաժողովի նախագահ Գարեգին եպիսկոպոս Սաթունեանին հետևեալը.

«Պրինց Նապոլէօնի բաց թողած միջոցներով Նախիջևանի գաւառի աղէտաւորները ստացել են լծկան կենդանիներ, գիւղատնտեսական գործիքներ, սերմեր, գինու կարասներ: Կազմակերպեցի գործը: Այժմ զբաղված եմ Շարուրում: Անհրաժեշտ է բարելաւել աղէտաւորների սննդառութիւնը: Մեծ կարիք կայ վերմակների և ոտնամանների: Փոխադրեցէք փող: Թովմա վարդապետը այստեղ է: Հանգստութիւն է:

Գիւղատնտես Սահակեան

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

—

Մալիշկա, սեպտեմբերի 23-ին: Դարալագեազի՝ դրսի հետ յարաբերութիւն ունեցող ճանապարհները, դեռ մնում են վտանգված դրութեան մէջ: Սեպտեմբերի 22-ին, Այրիջաի ճանապարհի վրա, Թուրքերը թալանել են մի քանի քարագլուխցի հայերի, որոնք Նոր-Բայազէտի գաւառից էին վերադառնում: Դարալագեազից Շարուր տանող ճանապարհի վրա, Արփա հայաբնակ գիւղից 7 վերստ հեռաւորութեամբ գտնված Դանզիկ գիւղի Թուրքերը սեպ. 20-ին յարձակվել են Արփա գնացող մի քանի մալիշկեցի հայերի վրա: Վերջիններս փախչելով և Արփա ապաստանելով՝ ազատվել են: Երէկ Ղուրբան քեասլանցի Թուրքերը հանդում խլեցին մալիշկեցի Գէորգ Խանօնեանի 2 լծկան եզները: Անցեալներումս, գաւառապետի օգնական պ. Սկրիննիկին խուզարկութեան ենթարկեց Երգափին հայաբնակ գիւղը, բայց ոչինչ չը գտաւ, բացի մի քանի հատ դատարկ փամփուշտներից, Մի քանի օրից յետոյ ձերբակալվեց նոյն գիւղացի Ալէքսան Կարապետեանը, որի վրա Թուրքերից բողոք կար իբրև խռովարարի, բայց ամսիս 22-ին Ալէքսանդրը արձակվեց Շարուրի բանտից:

Գ. գաւառապետի կարգադրութեամբ, պաշտօնից հեռացվեց Մարտիրոսի հասարակութեան տանուտէր Յակովբ Յովհաննիսեանը, և նրա տեղ նշանակվեց պետական ստարշինա, ոմն Ստեփան Լուկին, 800 րուբ. ռոճիկով:

Ամսիս 17-ին հայերից և Թուրքերից մի քանի առաջաւոր մարդիկ հաւաքվել էին Արգեազու ս. Խաչ վանքը՝ խորհրդակցելու խառնակութիւնների առաջն առնելու և յուզված մտքերը խաղաղացնելու մասին: Կնքվեց հաշտութիւն: Բայց փորձված հայ ժողովուրդը, շատ էլ հաւատ չէ ընծայում այդ հաշտութեանը, ի նկատի ունենալով Բագուի, Երևանի և այլ տեղերի կեղծ հաշտութիւնները:

Գովելի է մեր պրիստաւ պ. Կվաշալիի բռնած դիրքը. սա ոչ մի միջոց չէ խնայում խառնակութիւնների առաջն առնելու համար:

Ամսիս 15-ին, Ղոյթուր հայաբնակ գիւղի մօտ անյայտ մարդկանց ձեռքով սպանվեց խանլուղլարցի Ղազարը, 2 օրից յետոյ լուր ստացանք, որ Խանլուղլարի մօտ նոյն օրը սպանվել է հանգուցեալի եղբայր տանուտէր Մակարը, դարձեալ անյայտ մարդկանց ձեռքով: Մի յանձնաժողով, որի անդամներն են տեղիս հաշտարար միջնորդը, հարկային վերատեսուչը և նահանգական վարչութեան խորհրդականը, գնաց Գէնդէվազ թալանված հայաբնակ գիւղը, իսկ այնտեղից անցնելու է և միւս թալանված գիւղերը, վնասների չափը որոշելու: Փաւառամասում կալերից պրծել են, սկսել են խաղող քաղել:

Վ. Դովլաթեան

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԿՈՎԿԱՍԸ ԵՒ ՄԱՄՈՒԼԸ

XX

Առաջվայ դեմօկրատիական խաւերը կովկասեան դէպքերին վերաբերվում են իբրև մի չարիքի, որ անխուսափելի է բուրժուական կարգի վրա հիմնված ամեն մի երկրի մէջ: Մեղաւորը, ասում են այդ խաւերը, միմիայն այն է, որ գոյութիւն ունեն բուրժուա և պրօլետարիատ դասակարգեր: Եւ որովհետև մի ինչ-որ պատմական կուրութեամբ այսօր էլ կրկնվում է այն առասպելը, թէ հայերը բուրժուա ազգ են, այդ պատճառով էլ մի քանի դեմօկրատիական խմբեր նոյն իսկ քարոզում են այն, որ հայերն են մեղաւորը և ոչ Թուրքերը: Այսպէս է, օրինակ, վերաբերվում վրաց մամուլը, թէ նրա այն մասը, որ անկեղծօրէն դեմօկրատիական սկզբունքներին է նուիրված և թէ այն մասը, որ վրացիական հարցերի մէջ թթու շօվինիստ է, բայց հէնց որ խօսքը գալիս է հայերին, իսկոյն հագնում են ամենաօրթօդօքս ռամկականութեան մուրած փետուրները:

Այս անգամ մենք ուզում ենք լսել մի հայի, որ, ըստ երևոյթին, նոյնպէս պատկանում է դեմօկրատիական կուսակցութեան: Թէև նրա յօդուածը, որ տպվում է «Баку» լրագրի մէջ, դեռ վերջացած չէ, շարունակելի է, բայց տպված մասի մէջ էլ մենք գտնում ենք բաւական նիւթ պարզելու համար մեր հայեացքը այդ տեսակ դատողութիւնների առիթով:

Չը կայ աւելի ցաւալի բան, քան այն, երբ մի որ և է խոշոր հասարակական երևոյթ չէ ուսումնասիրվում խորապէս, երբ նրա մասին վճիռ կայացնել կամեցողները չեն դիմում կեանքին, անմիջապէս նրանից չեն պատասխան պահանջում, այլ հարևանցօրէն անցնելով երևոյթի մօտով, չը վերլուծելով նրան պատմական, սօցիալական տեսակէտներից, հարցի պատասխան որոնում են գրքերի մէջ, որոշ վարդապետութեան մէջ: Մեր կարծիքով, այդպէս վարվող պարոնները կեանքը զոռով հպատակեցնում են թէօրիաներին: Ուսումնասիրութիւնը, բարեխիղճ, մանրակրկիտ ուսում. նասիրութիւնը գուցէ ուրիշ հորիզոններ բաց անէր նայողի համար, բայց երբ չը կայ ուսումնասիրելու կարողութիւն կամ ուսումնասիրողը վաղօրօք կայացրել է իր վճիռը, վաղօրօք պատրաստել է իր պատասխանը, իր վերաբերմունքը՝ համաձայն այս կամ այն վարդապետութեան սկզբունքներին, այդտեղ արդէն մենք տեսնում ենք բառեր, ֆօրմուլաներ միայն, որոնք առնուազն ոչինչ չեն ասում կամ ասում են շատ քիչ, շատ խեղճ բան: Եւ ստացվում է այսպիսի մի տպաւորութիւն.—անգիր արած բառեր ու ֆրազներ, որոնք հնչում են, ճիշտ է, շատ արմատական շեշտերով, բայց բովանդակութիւն չունեն, չեն արդարանում այն դէպքերով ու երևոյթներով, որոնց առիթով արտասանվում են:

«Баку» լրագրի յօդուածագիր պ. Վ. Վարդանեանը կովկասեան արիւնահեղութիւնների մասին այսպիսի կարծիք է յայտնում: Հայ ժողովուրդը մեղաւոր չէ, բայց բոլորովին մեղաւոր չէ և Թուրք ժողովուրդը: Բարբարոսութիւնների հեղինակները խուլիգաններն են:

Սա մի կարծիք է, որ կարող է ճիշտ լինել անձամբ պ. Վարդանեանի համար: Վերջապէս, սա մի հայեացք է, որ պ. Վարդանեանը կարող է դուրս բերած լինել իբրև կովկասցի իր անմիջական տպաւորութիւններից: Քի՞չ կան տարբեր հայեացքներ:

Բայց պ. Վարդանեանց այս տեսակ հասարակ դիտողի դերով չէ բաւականացել: Նա ուզում է լուսաբանել մեր երկրի դէպքերը «բարձր նիւթերի» տեսակէտից էլ: Եւ ասում է, որ խուլիգաններից յետոյ մեղքը ընկնում է երկու կողմի ինտելիգենցիայի վրա: Իբրև հայ, նա, ի հարկէ, հայ ինտելիգենցիայի մեղքերն է պատմում:

Առաջին մեղքը այն է, ըստ պ. Վարդանեանի, որ հայ ինտելիգենցիան, շատ աննշան բացառութեամբ (ինքը, պարոնն էլ, այդ բացառութեան մէջ է), նացիօնալիստ է:

Մենք չենք հետևի այն բանին, թէ ինչպէս է պ. Վարդանեանը լուսաբանում հայ ինտելիգենցիայի այդ մահացու մեղքը: Մենք կը դիմենք ուրիշ մէթօդի:

Անշուշտ պ. Վարդանեանցը իր մասին ամենազեղեցիկ վկայութիւն ունի: Եւ իրաւ, իր յօդուածի առաջին գլուխը պ. Վարդանեանց վերջացնում է այսպիսի պաթետիկական կոչով.

«Ձեզ եմ դիմում, Թանգագին ընկերներ, և ես ընդհանուր գազանացման այս մռայլ ժամին: Թող մենք քիչուոր լինենք, բայց մեր ետևում է ընդհանուր եղբայրական միութեան լուսաճաճանչ թագաւորութիւնը: Միանանք աւելի սերտ կերպով և միասին դիմադրենք մեր ընդհանուր թշնամիներին—աշխարա յանցաւոր և անմաքուր խուլիգաններին և թէև մաքուր ու համոզված, բայց կարճատես նացիօնալիստներին, որոնք կան մեր մեծ, բազմաչարչար հայրենիքի զանազան ազգութիւնների մէջ»:

Այսպէս, ուրեմն, պ. Վարդանեանց նացիօնալիստ չէ: Բայց ինչ է նա: Բարեբախտաբար, նա չէ ուզեցել թագցնել իր ինչ լինելը: Յօդուածի սկզբում նա իր մասին այսպիսի յանձնարարական է ներկայացնում:

«Ես բոլորովին չեմ թագցնում և չեմ ուզում թագցնել, որ ես, ներքոյ գրեալ տողերի հեղինակս, հայ եմ, հայ ոտից մինչև գլուխ: Չեմ ուզում ես թագցնել, որ արիւն-արտասունքով ես ողբում եմ իմ ցեղակիցների լայն բացված վէրքերը, ուրախանում եմ նրանց ուրախութեամբ և անէծքներ եմ ուղարկում իմ ժողովրդի թշնամիներին»:

Արդ՝ կարո՞ղ է պ. Վարդանեանց ձեռքը խըղճի վրա դրած ասել թէ այդպիսի դաւանանքով նա ինքն էլ նացիօնալիստ չէ, կամ աւելի լաւ է ձևակերպենք հարցը ուրիշ տեսակ. կարո՞ղ է պ. Վարդանեանցը ձեռքը խղճի վրա դրած ասել թէ իր կողմից «նացիօնալիստ» կոչված հայ ինտելիգենցիան (մենք, ի հարկէ, խօսում ենք գործող ինտելիգենցիայի մասին) նոյն այդ սկզբունքներով չէ ոգևորված:

Բայց գուցէ պ. Վարդանեանցը ասէ, թէ ինքը «ոտից մինչև գլուխ հայ է» միայն թղթի վրա, սիրում է իր ազգը իբրև երևակայական զեղումների առարկայ, ամեն տեսակ բարիք ցանկանում է իր ազգին, իր սեննակից, մինչդեռ «նացիօնալիստ ինտելիգենցիան» սիրում է իր ազգը գործով, ծառայում է նրան իր արիւնով և մաքով:

Բայց եթէ այսպէս է, էլ արժէ՞ վիճել այս առիթով:

ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ԶԻՒԱՆՇԻՐԻ ԳԱՒԱՌՈՒՄ

—

Սարով գիւղ, սեպտեմբերի 27-ին

Սեպտեմբերի 21 ին չորս շուշեցի երիտասարդներ Եւլախից կառք են նստում, որ Հասան-ղայա հայաբնակ գիւղով գնան Շուշի։ Սակայն անցնում են 3 վերստ թէ չէ՝ Թուրքերը յարձակվում են դրանց վրա, բոլորին էլ պլոկելով նրանց տանում են այգին, որ սպանեն։ Բարեբաղդաբար մի պառաւ կին դահիճներից խնդրում է, որ իր տան վրա անմեղ արիւն չը թափեն և բաւականանան միայն աւարով։ Նրանք այդպէս էլ անում են։ Սակայն զոհերից մէկը ընկերներից մի քիչ յետ մնացած է լինում, որի պատճառով Թուրքերը առիթ են ունենում նրան բռնել և ամենախայտառակ կերպով մորթել։ Մինչև այժմս դիակն ընկած է անթաղ, թողնված գազանների կամքին։ Կենդանի մնացած կողոպտվածները մի կերպ հասնում են Սարով, որտեղից ճանապարհեցինք Տփլիստան։

Սարովին կից փոքրիկ Ղահրիլար գիւղը օրերս տեղափոխվեց Սարով, որ բաղկացած է 184 տնից։ Այդ տեղափոխութիւնը կատարվեց այն ժամանակ, երբ ղահրիլարցի անուանի Ալլահվերդիի տաւարը, որին Թուրքերը պինդ համոզել էին, թէ նրանց ոչինչ չի լինի, քշում տանում են։ Խեղճ ծերունին այն ժամանակ միայն համոզվեց, որ Թուրքերին երբէք չէ կարելի հաւատ ընծայել։ Այնուհետև Թուրք բարեկամները նոյն գիւղից տանում են 700 պուդ ցորեն և 21 գլուխ տաւար։ Իսկ սեպտեմբերի 26 ին Քենգերլուեցիք, որ ապրում են Սարովից 6 վերստ հեռու, առաջնորդ ունենալով իրանց գիւղական դատաւորին, քշում տանում են 3 սայլ ալիւր ութ հայի հետ միասին, որոնք գնացել էին Ջայլուցոըեն աղալու։ Խառնակութեան ժամանակ այդ մարդկանցից մէկը փախչում է ու լուրը բերում Սարով։ Սարովցիք իսկոյն շտապում են դրամայի տեղը։ Սակայն մինչև նրանց հասնելը Մեշեդի-Սկեանդար անունով մի ծանօթ Թուրք միջամտում է և կոտորածից ազատելով կողոպտվածներին, ճանապարհ է դնում ու ասում. «Ա՛յ հայեր, այդ բանը ոչ մի տեղ չը հրատարակէք, մենք սեերես ենք մնացել մեր կօմիտէի տակ, որ ասում է թէ, մի՞թէ ձեր մօտով հայ չէ անցնում, որ սպանէք»։ Սակայն կողոպտված հայերը գաղտնապահ չեն լինում։ Ահա ինչ սկզբունքների վրա են դըրված Թուրք կօմիտէները։

Ջիւանշիրի գաւառի գիւղացիք չեն վստահանում գնալ բամբակը հաւաքելու։ Այս տարի շատ առատ բերք է տուել բամբակը, բայց ո՞վ պիտի մարսէ հայի քրտինքի աշխատանքը։ Սարովցիք քանի անգամ դիմել են նահանգապետին և գաւառապետին, օգնութիւն խնդրելու, բայց նրանք ժամանակ չունեն լսելու նրանց աղերսանքը։ Սարով գիւղը շատ աննպաստ հանգամանքների մէջ է այդ պատճառով, որ մօտը ոչ մի հայ գիւղ չը կայ, չորս կողմը շրջապատված է Թուրքերով։ Բան է, եթէ այնտեղ ևս կոտորածը սկսվի, որ շատ հաւանական է, մէկը չի լինի, որ ազատվի ու օգնութիւն խնդրի։

Հայ ժողովուրդը այն պարզ համոզմունքն ունի, որ մինչև Թուրքին չը վախեցնես, նա չի թողնի, իր վայրենի արհեստը։ Ընդհակառակն ինչքան խեղճ կենաս, այնքան նա երես կառնէ։ Թուրքին երդումով և այլ պայմաններով չէ կարելի խելքի բերել։ Բագուի Թնդանօթների շնորհիւ միայն Թուրքերը համոզվեցին, որ հարկաւոր է հաշտ ապրել։

Ալէք. Պետրոսեանց

ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ՇՈՒՇՈՒՄ

—

Հոկտեմբերի 3-ին

Խե՜ղճ հայ։ Տունը այրված, խանութը աւար գնացած, որդին սպանված....։ Հերիք չէ այդ։ Զունի նա անդորրութիւն, հանգիստ, խաղաղ կեանք։ Ճակատագիրը նրան սարսափների դուռն է հասցրել։ Նա ուրախ է մոռանալ վիշտ, հարստութիւն, տուն, խանութ, ամեն բան, գէթ գտնել մի ապահով անկիւն, մի խորշ, ուր ազատ նստած իր ցամաք հացն ուտի՝ փարթամ խորտիկների փոխարէն, իր ցնցոտիների մէջ փաթաթվի՝ փափուկ վերմակների տեղ, միայն թէ՝ նրա կեանքը լինի ապահով, նրա հոգին անվրդով, բայց այդ էլ չեն տալիս և... Նա հեծում է անյատակ, անսահման, անդնդախոր ծով վէրքերի տակ։

Խե՜ղճ հայ։ Ի՞նչ է նրա մեղքը։ Նա աշխատասէր է՝ պարապ չէ քնում։ Նա շինող է՝ չէ աւերում։ Նա պաշտպանվող է՝ չէ կռւում։ Նա մեակ է—լուր երկրագործ, խաղաղ արհեստաւոր, համեստ վաճառական, յամառ, ուսումնասէր, շինող, հեռևող, սիրահար լաւագո՛յն գաղափարների և ոչ թափառական, պորտաբոյծ, յափշտակող, աւերող, աւազակ ու մարդասպան։ Նա գործում է միայն մի բանով, որ ինքը կուլտուրայի հարազատ զաւակ է և մեծ չէ նրա պահանջը, այլ շատ համեստ—ապրել իբրեւ մարդ։

Ահա հայի դառն օրերի հեծեծանքը, ահա անողորմ ճակատագրի թշուառ որդիների խընդրուածքը։ Բայց.... Նրա շինարար ձեռքը կտրում են և նրա միտքը լեռ ապարաժ դարձնում։ Անգութ ու անարգ կուլի որդիքը սև քարեր, ժայռի կտորներ են նետում նրա ոտքերի տակ, նրա ճանապարհի վրա, սպանում են նրա ժամանակը—այն, որ մարդկային կեանքի և մտքի զարգացման անիւլի մեքենան է։ Նրան բռնում, կաշկանդում, կանգնեցնում են. ուժգին թափով աշխատում են յետ մղել նրա քայլերը, որոնք մի համեստ անկիւն բռնած ընթանում են այդ մեքենայի ետևից... Նրան դարձնում են աւազակ, խաւարասէր և ահա այն դառն բանի դասը ծնեցնում է մեր մէջ հային անյատակ, ցաւալի երևոյթ։ Հայի այժմեան դրութիւնը չէր ներում իր մէջ խուլիգաններ տեսնել։ Բայց տեսանք։ Այդ էլ մեր կոյր բախտից, մեր դժբախտութիւնից։—

Անցեալ գիշեր երկու հայ մտնելով գիշերապահ պատրուլներին, խմացնում են նրանց, որոնք արբածութիւնից քնով են անցնում և խուլիգան—հայերը վերցնում են դրանց հրացաններն ու տանում...։ Ստո՜ր, աններելի՛ արարք և ցաւալի երևոյթ։ Ներհգի՞ն արդեօք հայերն այդ չարութիւնը.—բնաւ ոչ։ Բուռն ատելութեամբ և կատաղի բարկութեամբ լըցված դէպի մի այդպիսի սխրագործութիւն, նրանք հետամուտ եղան, գտան չարագործներին և հրացաններով հանդերձ արդարութեան ձեռքը տուին։ Թող կորչին նրանք, կախաղան բարձրանան, իրանց հետ տանելով հայ անուան կպչող այդ արատը, միայն թէ այդ ստոր անունով հայ չը լինի աշխարհի երեսին։ Հայը նզովում է իր կեղտոտ, սրիկայ անդամին, հայը ջնջում է նրա անունը իր դաւթարից. հայը վշտահար է լինում դառնութեան օրերին իր մէջ այդ տեսակ հայեր տեսնելով։ Նա ըստեղծված չէ աւազակութեամբ պարապվելու, նա խաղաղ աշխատանքի որդի է, նա կուլտուրայի սիրահար է։ Իրաւ է, վերջին օրերում մենք վարակվեցինք մեր հարևաններից, նրանք մեզ ուժով սովորեցրին, ստիպեցին զէնք կրել, սպանել և կողոպտել, բայց այդ մենք արինք միմիայն պաշտպանվելու համար։ Մենք ցաւում ենք մեր հարևանների աւազակաբարոյ կեանքը տեսնելով, ցաւում ենք, որ չենք կարողանում նրանց մեր ետևից քաշ տալ և մենք ենք ակամայ հետևում նրանց—մի երևոյթ, որ երկուսի համար էլ անդունդ, կործանման վիհ է բաց անում։ Մենք ցաւում ենք մեր և նրանց դըժբախտութեան վրա հաւասար սրտով, բայց նրանք մեր մէջ պատահած այս եզակի երևոյթը ընդունում են իրանց համար իբրև մի հրճուանք, իբրև մի յենակէտ թմբուկներ զարկելու ի լուր աշխարհի թէ՝ «հայերը զինւորից զէնք խլեցին»։ Կը պատահի. ամեն ազգի մէջ էլ կը լինեն այդպիսի երևոյթներ։ Բայց մենք մխիթարվում ենք նրանով, որ բաց ենք անում չարութեան հեղինակներին՝ վէրքը արմատից կտրելու համար, իսկ դուք, մահմեդականներ, ձեր բնածին յատկութեամբ թագցնում էք ձեր մէջ հարիւրաւոր այդպիսի երևոյթներ, չարութիւններ, սխրագործութիւններ։ Մեզ այս է յատուկ, իսկ ձեզ այդ. բայց փորձեցէք գոնէ մի անգամ նոյնն անել և դուք, այդ կը լինի մի ցանկալի սկիզբ ձեր մէջ անկեղծութիւն մտցնելու և զարգացման ուղիղ ճանապարհը գտնելու...

Այսօր սպասվում է Շուշում 1200 զօրք։

Վերջին օրերս այստեղ և շրջակայքում նշանաւոր դէպքեր չեն եղել։ Միայն հեռագիրը ընդհանրանում է մի լուր, թէ Թուրքերը շարունակ զինվելով խմբվում են որոշ կէտերում։ Այդ լուրը ստիպում է հայերին շարունակել իրանց գաղթը և քաղաքը ներկայացնում է այս րոպէին մի ամայութիւն։ Ամօթ մեզ....։

Տ.

ՔԱՂՈՒԱԾՆԵՐ ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԻՑ

—

«Հայաթի» սեպտեմբերի 28-ի համարում (№ 73) կարդում ենք հետևեալ ուշագրաւ տեղեկութիւնները.

«Հիջազի երկաթուղու մասին Հնդկաստանում հրատարակվող «Մօհամմէդան» (Մահմեդականներ) լրագիրը հետևեալն է գրում. —Հնդկաստանի Լահօր քաղաքում լոյս տեսնող լրագիրները Հիջազի երկաթուղու մասին երախտագիտական յօդուածներ են հրատարակում։ Այդ լրագիրների թւում Լահօրում տպվող «Վաղան» (Հայրենիք) թերթի կողմից յօգուտ Հիջազի երկաթուղու հանգանակված գումարը մինչև այժմ հասնում է 21,640 րուբլու։

«Ամբողջ մահմեդական աշխարհը շտապում է նիւթապէս օգնել օսմանեան պետութեան կողմից կառուցված յիշեալ նուիրական գծի շինութեան։ Բուխարայի բարձր. էմիրը և նրա գերդաստանի անդամները այդ մասին օրինակելի գործունէութիւն ցոյց են տուել։ Միջին-Ասիայում բնակվող իսլամական ժողովուրդները այս գործում գերազանցել են այլ երկիրների մահմեդականներին։ Միայն Բուխարայի Խանութիւնը 20 միլիօն րուբլի նուիրել է։ Ինչպէս Չինաստանի ամենահեռաւոր ծայրերում բնակվող մահմեդական ժողովուրդները, նոյնպէս Միջին-Ասիայում, ռուսական սահմաններին կից գտնվող Կօլջայի իսլամական ցեղերը մեծ գումարներ ուղարկել են։ Բարձր. Սուլթանի կողմից Կօլջայի չինացի մահմեդականներին ոսկի մեդալ շնորհված և նուէրներ հանգանակելու գործում նրանց ցոյց տուած ջանքերը ողորմածօրէն գնահատված են։ Յիշեալ նուիրական գծի շինութիւնը հասել է մինչև «Թէբուկ» կոչված տեղը, որ գտնվում է Դամասկոսից 680 կիլօմետր հեռու և Լուսաւորեալ Մէդինէից 479 կիլօմետր այս կողմ։ Թէբուկը ծովի մակերևոյթից 2,900 մետր բարձր է։ Այս վայրը իսլամական պատմութեան տեսակէտով վերին աստիճանի կարևոր է։ Նուիրական երկաթուղու վրա գտնվող Մաանի և Ակբէի միջև հեռագրական գիծ էլ կառուցված է։ Մինչև Ակբէ կառուցանելի կողմնակի գիծն էլ շինվելու մօտ է։ Գծի վրա գտնվող Մուսա-Ջոր կոչված վայրում պատմական տեսակէտից շատ մեծ կարևորութեամբ հնութիւններ երևան հանվել են»։

Ինչպէս յայտնի է, Պետերբուրգում տեղի է ունենում նաւթարդիւնաբերողների ժողով՝ Բագուի արիւնոտ դէպքերի հետևանքների մասին խորհրդակցելու և հարկաւոր եղած միջոցներ ձեռք առնելու համար։ «Հայաթի» մի և նոյն համարում Պետերբուրգից ուղղված մի թղթակցութիւն խօսում է այդ ժողովի մասին.

«Ժողովի երկրորդ խորհրդակցութեան ընթացքում, քննութեան ենթարկվեց նաւթարդիւնաբերողների խնդրագիրը։ Նախագահող ֆինանսական մինիստրի կարծիքի համաձայն, խնդրագրի մեծ մասը, որ վերաբերում էր Բագուի դէպքերին—այնքան էլ անկողմնակալ չէր։ Այդ խնդրագրի տակ չէին ստորագրել մահմեդական ներկայացուցիչները։ Վճռվեց աւելացնել զօրքերի և ոստիկանութեան ծառայողների թիւը։ Միայն թէ ոստիկանութիւնից պէտք է հեռացնվեն տեղացի բոլոր պաշտօնեաներին։ Այնուամենայնիւ երկու նաւթարդիւնաբերողներ առարկեցին, որ խաղաղութիւն ու հանգստութիւնը ապահովված չէ կարելի համարել։ Դրա դէմ ֆինանսական մինիստրը յայտնեց, որ այդ դէպքում պէտք է ճար մտածել ռուսական ինդուս-

---

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԿԱՐՄԻՐ ՀԷՔԻԱԹՆԵՐ

V

Ո՞վ է չանգռում իմ պատերը...

Հեռո՜ւ, հեռո՜ւ ինձանից, ես տեղ չունեմ։ Զարզանդն ու խաւարը հազար ծալքերով իբար գալարված՝ ներս են սողացել ինձ մօտ և թուխս նստել բոլոր անկիւններում։ Ես լսում եմ նրանց փսփսոցը ծխնելոյզի միջից, սեղանի և անկողնի տակից. նրանք երկնում են, ճրագս կը մարեմ, որ խաւարի մէջ ծնեն. ո՞վ կարող է տեսնել նրանց արգանդի սև պտուղը. և երբ ծնեն, սենեակս կը պատռվի սոսկումից։

Հեռո՜ւ, ո՞վ է չանգռում իմ պատերը. ի՞նչ էք ուզում ինձանից. ուղեղս խառնում են երկաթէ ճիրաններով և գանգս տրքում է կօշմարի հեքից... ո՞վ է այն... մօտենում են լուսամուտիս... զարհուրանք ու անէ՜ծք, նրա՜նք են... բոլոր նրանք, որո՜նք տնքում են, և բոլոր նրանք, որոնք չեն համարձակվում տնքալ։ Իրար փաթաթված, իրարից կախկախված՝ ինչպէս մի հոկայական մայրին զանգուած, արիւնոտ ու գարշելի, քաշքշվում ու բարձրանում են վե՜ր, վե՜ր... երկիրը մերժել է, ո՞ւր են բարձրանում, ո՞ւր են ձգվում, ո՞ւր են փախչում, դէպի երկինք, դէպի ինձ... Նզո՜վք ձեզ, ո՞ւր էք գալիս, ես տեղ չունեմ, պարգանդն ու խաւարը, երկուսն էլ յղի, իմ սենեակում երկնում են, բոլոր տներում երկնում են նրանք։

Հովը փչում է և տաք արեան հոտը թափանցում է լուսամուտից. հոգիս ցաւում է, լալիս ու զառանցում այդ դժնդակ հոտից։ Եւ դիակները բարձրանում են, հա՛ բարձրանում. ի՜նչ գարշելի են. հոտում են, քայքայվում, միսերը կախկախվում են ու ճօճվում տարածութեան մէջ, բայց նրանք բարձրանում են, մօտ են լուսամուտիս։ «Բո՜ւմ, բո՜ւմ... հրացաններն որոտում, գնդակները շաչում են և խաւարը քրքրելով սողում այս ու այն կողմ. ոճիրը հասաւ կարմիր գազանի հետ և քրքջում են երկնքի երեսին, լեզու են ցոյց տալիս հեծեծող վշտին և անցնում են կոխկռճելով արիւնն ու արցունքը։

Դիակների աշտարակը փուլ եկաւ դրնդիւնով և նրանք վերստին փռվեցին երկրի երեսին, սողում են փոշիների ու արիւնի տաք շաղախի միջից, գետնի երեսից քաշ են տալիս իրանց կախկախված միսերը կեղտոտ լաթերի պէս և մութ անկիւններ են փնտռում մի վայրկեան հանգիստ առնելու և իրանց արիւնոտ կտորները հաւաքելու համար։

Վերստին իշխում է քար լռութիւն. վիշտն է մնում մենակ երկնքի երեսին, արցունքոտ աչքերով նայում է արևելքին ու շող չէ տեսնում. լալիս է հողմերի հետ, հեծեծում է հազար տարիների ցաւը, և դարձեալ աղերսում է երկրին մրմռալով։

«Լո՜յս, մայր երկիր, ծոցդ առ սրանց, աղաչում եմ քեզ, քո զաւակներն են ու դժբաղդ, ո՛, ինչպէս դժբա՜ղդ են։ Աղաւնիներ եղան աշխարհում, բայց տես սողում են մէջքերը կոտրած օձերի պէս, անզօր վշտի թոյնը հոգիների խորքում թաղած։ Առ սրանց մա՜յր, և էլ մի ծնիր այդպիսիները մեր սև երկնքի տակ, ուր ամենքը ժանիքներ ունեն, սուր-սուր ժանիքներ։ Պողպատէ ճիրաններով զինիր այսուհետև բոլոր նրանց, որոնք կը ծնվեն այս արիւնաներկ հորիզոններում, ուր վխտում են գայլերն ու բորենիները, որպէս զի իրանց նմանների կուրծքը չանգռել և սիրտը լափել կարողանան։ Եւ սրանց յետ առ, աղաչում եմ, քո անաջող ծնունդներն են սրա՜նք, դժբաղդ ու անյաջող։»

...Ոճիրը քրքջում է, վիշտը լալիս է և դիակները սողո՜ւմ են, սողո՜ւմ...

VI

Կինս աղերսում ու աղաչում է, որ լուսամուտից հեռու կենամ. նա փակում է փեղկերը, ես վերստին բաց եմ անում և ցցվում իմ տեղում. նա էլի գալիս է, էլի խնդրում. նա չը գիտէ, խեղճը, որ ես անկարող եմ հեռանալ, մեխված եմ այստեղ, և պէտք է մնամ։ Մոռացել եմ ամեն ինչ, գիտեմ միայն, որ ես այստեղ պէտք է մնամ և շարունակ նայեմ դուրսը։ Նա ասում էր, այն զուռնատ աղան, թէ ես մարդուն դեռ չեմ տեսել. իրաւունք ունէր. դա բոլոր գազանների մէջ ամենաբարդ կազմուածքն ունի, և այժմ ես տեսնում եմ ու ճանաչում։

Երկու օրից ի վեր գեհենն է գործում և մահը՝ բաշը ցից, աչքերն արիւնոտ կատաղաբար հաչում է անցորդների վրա կամ պոչը ոլորելով քսվում է նրանց յետևից։ Եւ անցնում են փողոցով միայն աչքեր, գոնէ ես միայն աչքեր եմ տեսնում, կամ սոսկումից չռած ահագին ու խելագար, կամ ինչպէս արիւնով լցված թափանցիկ պատկեր, որոնք ճակատների տակից դուրս ցցուած քաղցից խենթ կտրած վագրի աչքերի պէս սոսկում են փռում իրանց շուրջը։

Եւ բոլոր այդ արիւնոտ աչքերի միջից, մեծ ճանապարհով հանդարտ ու անխռով անցնում է կոյր ծերունին և ձեռքից բռնած նրան առաջնորդում է փոքրիկ աղջիկը։ Նա թուխ դէմք ունի և աւազանի պէս վճիտ ու խաղաղ աչքեր, որոնց վրայից իր փոքրիկ թաթով անդադար յետ յետ է տանում մի երկար խոպոպ։ Նա բոբիկ է և քայլում է այնպէս, որ սուր աւազները շատ չը ծակոտեն իր մաշված ոտների կաշին։ Վեց տարեկան է, վեց գարուն է տեսել, բայց արդէն քանի անգամ է անցել այս ճանապարհով, ամառը՝ երբ ոտքի տակ աւազները տաք են ու սուր, ձմեռը, երբ աւազից աւելի վատ ձիւնն է կրծոտում նրա խղճուկ մորթին։

Օրը պարզ է, արևը փայլում է և երկինքը կապոյտ է. նրանք երէկ էլ անցան, ամեն օր են անցնում, այսօր էլ գնում են իրանց ճանապարհը, Աստծու ճանապարհն է, և աշխար-

տրիային հարկաւոր եղող մի այլ վառելանիւթ հայթայթելու համար Դրանից յետոյ, երրորդ ժողովում, Տեխնիքական Ընկերութեան Բագուի մասնաճիւղի նախագահ, ինժեներ Խատիսով՝ ֆինանսական մինիստրի հարցման պատասխանելով ասաց, որ Տեխնիքական Ընկերութիւնը ոչ յանձնարարել և ոչ էլ վճիռ է կայացրել Բագուի շրջանի արհեստագիտական գործունէութիւնը դադարեցնելու մասին։ Այս պատասխանը ժողովում վատ տպաւորութիւն առաջ բերեց. ինչպէս յայտնի է, այդպիսի մի վճիռ կայացել էր։

Այսօր մանմեդական նաւթարդիւնաբերողների և նաւատէրերի ներկայացուցիչները ֆինանսական մինիստրի կողմից ընդունվելով, արժանացան մի առանձին տեսակցութեան։ Այդ տեսակցութիւնը մի ժամից աւելի տևեց։ Մահմեդականների ներկայացուցիչների կողմից խօսում էր երդուեալ հաւատարմատար Թօփչիբաշեվ։ Այդ տեսակցութիւնը շատ սրտագին էր»։

Մեկնութիւնները աւելորդ են։

«LE JOURNAL» ԵՒ ԿՈՎԿԱՍԻ ԴԷՊՔԵՐԸ

—

Պարիզի ամենատարածված թերթերից մէկը, «Le Journal», որը, ինչպէս արդէն գիտեն մեր ընթերցողները, իր սեփական թղթակիցն է ուղարկել Կովկաս, հոկտեմբերի 1-ի (ն. տ.) համարից սկսել է տպել թղթակից պ. Գաբրիէլ Բերտրանի հեռագրական թղթակցութիւնները «Le Journal» au Caucase» («Ժուրնալը Կովկասում») ընդհանուր վերնագրով։

Մենք կաշխատենք հետզհետէ ծանօթացնել մեր ընթերցողներին ֆրանսիական մամուլի այդ նշանաւոր օրգանի թղթակցի յօդուածների հետ։

Առաջին յօդուածը մակագրված է «Le terreur musulmane» (Մուսուլմանական արհաւիրք)։ Նա մի ներածութիւն է թղթակցի աշխատութեան, որի նպատակն է բացատրել, թէ Կովկասում տեղի ունեցող դէպքերի տարածութիւնը և ծանրութիւնը կարելի է կշռել միայն Թիֆլիսում, ուր ցոլանում են ազգութիւնների, կրօնների և ցեղերի որոշ գործողութիւնները։

Բագւում, ասում է պ. Բերտրան, մարդ կարող է տեսնել միայն աւերակների առաջին կոյտ. Բաթումում—վրացիական և սինդիքալական ապստամբութիւնը. Երևանում—մուսուլմանական ինտրիգան. Նախիջևանում, Շուշում, Գանձակում և ջսան այլ գաւառներում—հրդեհներ, աւարառութիւններ, կողոպտումներ, թաթարական կոտորածների գազանութիւններ, բայց Թիֆլիսում այդ շարժումների, այդ անտագօնիզմների, այդ անկարգութիւնների ամեն մէկը ստանում է իր ճիշդ նշանակութիւնը և որոշվում է նրա աստիճանը։

Ապա թղթակիցը ցոյց է տալիս, թէ որքան տակտ, համբերութիւն, մէթօդ, արդարադատութեան և ներողամտութեան ոգի է պահանջում Կովկասի պէս ազգերի խառնուրդ ներկայացնող մի երկիր կառավարելը, ուստի զարմանալի չէ, որ ռուսաց կառավարութիւնը դժուարութիւնների է հանդիպում։ Ոչ ոք չէ ուրանում նոյնպէս, որ գործվել են շատ սխալներ և անխոհեմութիւններ. իշխան Գօլիցինի հայատեաց քաղաքականութիւնը արդէն վերջնականապէս դատապարտված է։

Դեռ Բագուի փետրվարեան կոտորածներից յետոյ անմիջապէս, որոնց հետևեցին Նախիջևանի, Երևանի և Շուշու կոտորածները, Պետերբուրգում գտան, որ Թուրքերը չափազանց եռանդ էին գործ դնում ջարդելու քրիստոնեայ ազգաբնակութիւնը, իսկ Բագուի վերջին դէպքերը, ստանալով արդիւնաբերական և ֆինանսական մի մեծ աղէտի ձև, աւելի շեշտել տուին այդ տպաւորութիւնը։ Սակայն սխտեմը հաւանօրէն կը շարունակվէր երկար, հէնց իր աւանդութիւնների և իր գործակալների զօրութեամբ, եթէ բռնված դօկումէնտներ երևան չը հանէին, որ այստեղ գործ ունենք մի մուսուլմանական սաստիկ պրօպագանդայի հետ, որ տոկունութեամբ կազմակերպված էր և որի նպատակը միայն հայերի ջնջումը չէր։

Մի քանի օրվայ մէջ ցուցմունքները այդ մասին բազմապատկվեցին այնքան միաձայն, որ սկսեցին մտածել այլ ևս ոչ միայն պարսկական և օսմանեան սահմանագլուխների պաշտպանութեան մասին։ Իբրև հակահարուած, կառավարութիւնը, կարծէք, յանկարծակի եկաւ այն համոզման, թէ հայերը արժանի չէին այնքան բռնաւոր խստութիւններին։

Պահել հնազանդութեան մէջ Կովկասի բոլոր խոլամ տարրերը, փշրել պարսիկ և քիւրդ հեծեալների ազմկարար ասպատակութիւնները—ահա այն անմիջական պարտաւորութիւններից մէկը, որ արտայայտում է Կովկասում ահագին թւով զօրք կենտրոնացնելը և որ օրինականացնում է ամենամռայլ ենթադրութիւնները։

Մի ուրիշ աւելի հրամայողական պարտաւորութիւն Ռուսաստանի համար՝ Վրաստանի և Մինգրելիայի վերանուաճումն է, որոնք իրագործել են իրանց ինքնավարութիւնը առանց աղմկի և բռնութեան։

Պէտք է վերահաստատել այդտեղ օրէնքները, վարչութիւնը և պաշտօնեաներին։ Վախենում են, որ գործողութիւնը շատ մեծ զոհեր պահանջէ և բարդվի սեպարատիստ մի շարժումով, որ սկսել է երևալ Վրաստանի դաշտերում։

Եւ ուրեմն, մուսուլմանական մի դաւադրութիւն, երկու ժողովուրդների ապստամբութիւն, մի ապստամբութեան սպառնալիք, որ կարող է տարածվել ամբողջ Վրաստանում—ահա այն էական դժուարութիւնները, որոնք առաջ են եկել Կովկասում, որոնց միանում են և գործադուլների դժուարութիւնները։ Գործարանների յաջորդական փակումը, բանւորական խլրտումները, ապօրինի ցոյցերը և դրանց դէմ գործադրված անգութ րէպրէսիաները գալիս միանում են Ռուսաստանի քաղաքական շարժման։

Թղթակիցը վերջացնում է իր ընդարձակ հեռագիրը նրանով, թէ Կովկասի Փոխարքան ոչ մի ջանք չէ խնայում խաղաղացումն առաջ բերելու և թէ Ղարաբաղի ամբողջ շրջանից հասնում են չարագուշակ լուրեր, որոնք ցոյց են տալիս թէ պատրաստվում է Ղարաբաղի Թուրքերի ընդհանուր ապստամբութիւն. սպանութիւնները չեն դադարում։

Պ. Գաբրիէլ Բերտրանի երկրորդ աւելի մեծ հեռագիրը տպված է լրագրի հոկտեմբերի 6-ի (ն. տ.) համարում և ամբողջովին նուիրված է այն ունկնդրութեան, որ Փոխարքան տուել է նրան։ Եկող անգամ առաջ կը բերենք այդ շահագրգիռ ունկնդրութիւնը, ուր պարզված են Փոխարքայի հայեացքները՝ Կովկասի դէպքերի մասին։

ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՍԻՆՕԴԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻՑ

—

Օգոստոսի 17 ին Սինօդը որոշեց խիստ յանդիմանութիւն կարդալ Աղէքսանդրօպօլի հոգևոր կառավարութեան իւր իշխանութեան՝ Երևանի կոնսիստորիայի բազմաթիւ հրամաններ չը կատարելու և նրանց չը պատասխանելու համար և պատուիրել կառավարութեան, որ երկու շաբաթուայ ընթացքում անպատճառ ներկայացնի կոնսիստորիային պահանջած դրամները։ Սոյն վճռի համար հրաման տալ կոնսիստորիային՝ պատուիրելով, որ կատարման մասին իւր ժամանակին յայտնի Սինօդին։

—

Նոյն թւին Սինօդը որոշեց իսպառ դադարեցնել Նոր Բայազիդի գաւառի Աղփարա գիւղի ծխատէր Ղազար քահանայ տէր-Գաբրիէլեանցին, պահանջել նրանից աթոռահաս 6 ու. 10 կոպէկը և ստորագրութիւն առնել, որ այսուհետև չը պարապի հմայութեամբ և կախարդութեամբ, որ հակառակ դէպքում բոլորովին զրկվելու է քահանայական կոչումից։ Վճռիս կատարման համար հրաման տալ վիճակային կոնսիստորիային, պատուիրելով կարգադրութիւն անել քահանայի ընտանեաց սննդի և նրա ծխականներին հովուելու համար։

—

Նոյն թւին Սինօդը որոշեց աչքի առաջ ունենալով Ամարասի վանքի վանահայր Նիկողայոս վարդապետի և Վահան վարդապետ Գէորգեանի գայթակղեցուցիչ վարքը, նրանցից առաջինին արձակել վանահայրութիւնից, թողնելով նոյն վանքում որպէս միաբան. խնդրել Վեհափառ Կաթողիկոսից, որ Ամարասի վանքի վանահայր կարգի ընդունակ և արժանաւոր մինին և երրորդ պատուիրել Ղարաբաղի կոնսիստորիային, որ շուտով՝ երկու շաբաթուայ ընթացքում ուղարկի Վահան վարդապետ Գէորգեանին Սեւանայ վանքը, իսկ եթէ նա դժկամակի կատարել սոյն հրամանը, այն դէպքում ուղարկել նրան ոստիկանութեան ձեռքով և հետեանքի մասին յայտնել Սինօդին. չորրորդ պատուիրել Սեւանայ վանուց վանահօր, որ Վահան վարդապետին վանք հասնելուց յետոյ՝ զրկի փիլոնից և վեղարից և թողնի նրան վանքում որպէս աշխատաւոր անորոշ ժամանակով։ («Արարատ»)

ՆԱՒԹԱՐԴԻՒՆԱԲԵՐՈՂՆԵՐԻ ԺՈՂՈՎԸ ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳՈՒՄ

—

Սեպտեմբերի 28-ի նիստը նուիրված էր երկու հետաքրքիր հարցերին, որոնցից առաջինը արժանի է առանձին ուշադրութեան։

Բանւորների շէներ հաստատելը, Բագուի նաւթահանքերից դուրս, իսկապէս հերթական հարց է մեզ մօտ արդէն 8 տարի։ Սակայն շէներ հաստատելու համար, անհրաժեշտ է վերցնել տեղական Թուրք ազգաբնակութիւնից մօտ 300 դէսեատին հողը, որը իր հերթին կարող է ծանր ազդեցութիւն ունենալ տեղական բնակիչների վրա։

Այդ հարցը երկար վիճաբանութեան առարկայ դարձաւ երէկվան ժողովի մէջ, և հարցը երկու խիստ որոշ ընթացք ստացաւ։ Մի կողմից նաւթարդիւնաբերողների (պ. պ. Օգուլէվիչ, Խատիսեան, Լիանոզեան, Լազարեվ և ուրիշները) նոյնպէս և առաջին դէպարտամէնտի փոխ-դիրեկտոր Ա. Օ. Իվանով ապացուցանում էին, որ բոլոր շրջակայ ազգաբնակութիւնը իր ապրուստը ստանում է գլխաւորապէս նաւթահանքերից։ Այդ ազգաբնակութիւնը երկրագործութեամբ քիչ է պարապում, որովհետև դա շահաւէտ չէ նրա համար։ Նաւթահանքերը շատ լաւ աշխատանք են տալիս նրանց, աւելի շատ, քան երկրագործութիւնը։ Այդպիսի պայմաններում 300 դէսեատին հողի վերցնելը չէր կարող ունենալ այն նշանակութիւնը, որի վրա մատնացոյց են անում հակառակորդները։ Մանաւանդ որ վերցրած հողի համար նրանց շատ մեծ վճար են առաջարկում, որը հնարաւորութիւն կը տայ հողի նախկին տիրոջը սեփական գործ սկսել։ Այդ հողերի վերցնելը պէտք է սախպմամբ լինի, որովհետև Թուրքերը ինքնակամ չեն կամենայ ծախել, այն ինչ այդ բանը պետական նշանակութիւն ունեցող գործ է։ Իբրև ապացոյց բերում էին հայերից մինչև 30,000 դէսեատին հող վերցնելը (Զանգեզուրի և ուրիշ գաւառներում) պետական նպատակների համար։ Եթէ հնարաւոր էին համարում հայերին դարձնել անհող գիւղացիներ, ուրեմն ոչինչ հիմք չը կայ բացառութիւն անել Թուրքերի համար։

Թուրքերի պաշտպանները (պ. պ. Աղաեվ, Թօփչիբաշեվ և այլն) ապացուցանում էին, որ այդ հարցը պրինցիպիական նշանակութիւն ունի ամբողջ Անդրկովկասի համար։ Եթէ այժմ հողը կը խլեն Թուրքերից նաւթագործների խնդրերով, և յետոյ ուրիշ մետալուրգիական ձեռնարկութիւնների միջնորդութեամբ Կովկասում,—իսկ նրանց թիւը տարեց տարի մեծանում է,—ուրեմն հեռու չէ այն ժամանակը, երբ Թուրքերը կը զրկվեն իրանց բոլոր հողերից։ Այն ինչ նրանք ի վաղուց անտի տիրում էին այդ հողին, և իրանց գլխաւոր գոյութիւնը գտնում են հողագործութեան մէջ։

Վիճաբանութիւնների րէզիւմէն անելով,

հում ոչինչ չէ փոխվել։ Կոյր ծերունին իր սև խոռոչները դէպի վեր դարձրած՝ նայում է այն շողերին, որոնցից և ոչ մէկը չէ տեսել երբէք, և որոնց կարօտը միշտ վառ է իր հոգում, նայում է և կոյրերին յատուկ յամառութեամբ աշխատում է նրանցից գոնէ մի հատ երկնքից մուրալ։ Փոքրիկ աղջիկը քայլում է մեղմիւ, նայում է աջ ու ձախ կողմի տներին և կամացուկ կրկնում է փողոցների անունները։ Ծանօթ, սովորական լուսամուտների տակ նրանք կանգ են առնում մի վայրկեան և աղջիկը ցաւագին ձայնով ասում է՝ «ողորմութիւն ալէք»։ Ձայնը մեռում է անպատասխան, բոլոր լուսամուտները փակ են, դռները փակ...

Օրը պայծառ է, արևը փայլում է և երկինքը կապոյտ, բայց լուսամուտները փակ են, դռները։ Երևան ու ծերունին չը գիտեն պատճառը և շարունակում են իրանց յուղարկաւոր ընթացքը, միշտ դանդաղ, միշտ զգոյշ, ինչպէս մեծ ամտառում մոլորված ճամբորդներ։ Ո՞րտեղից դուրս եկան և ո՞ւր են գնում այս սոսկումի միջից. ո՞վ գիտէ... Կեանքը հազար ու մի խորշեր ունի, ուր սողում է կարիքը կամ դուրս գալիս մեծ ճանապարհների վրա աշխարհի առաջ փռելու իր խեղճութիւնը։

Եւ նրանց շուրջը գեհենն է գործում և մահը հաջում է կատաղաբար, բայց ի՞նչ փոյթ... մէկը սկիզբն է կեանքի, և միւսը վախճանը. մէկը դեռ ոչինչ չէ տեսել, իսկ միւսը միշտ իր առանձին աշխարհն է ունեցել, կոյրի աշխարհ. երկուսն էլ անմասն են կեանքի մխորքին և քայլում են կարծես տիեզերքից դուրս։

Յանկարծ մի ծուխ բարձրացաւ, մի որոտ լսվեց և ծերունին նստեց հէնց փողոցի կենտրոնում։

—Գնանք, պա՛պիկ։

Ծերունին միշտ իր սև խոռոչները դէպի երկինք՝ կուրծքը բռնեց, մնաց մի վայրկեան գունատ ու բերանաբաց, անկարող հասկանալու թէ ի՞նչ է կատարվում և ապա կամացուկ գլուխը կախվեց կրծքին ու անբիբ աչքերը երկնքից դէպի հողը դարձան։

—Գնանք պա՛պիկ, յոգնեցի՞ր։

—Հա՛, յոգնեցի բալիկ, նստիր կողքիս, այ այսպէս։

Մանուկը նստեց շփոթված ու անհանգիստ, ծերունին շօշափեց գտաւ, նրա փոքրիկ գանգրահեր գլուխը և երկու ձեռքով պինդ պինդ սղմեց կրծքի լայն վէրքի վրա։

Օրը պարզ է, արևը դարձեալ փայլում է, աշխարհում ոչինչ չէ փոխվել. այս ճանապարհով, մեծ քաղաքի այս նզովված փողոցով, նա այնքան անգամ է քաշ տուել իր ծեր մէջքի վրա իր խեղճութիւնն ու ցաւը։ Այժմ ի՞նչ պատահեց. միթէ ժամը նոյնը չէ՞։

—Գիշե՞ր է, բալիկ։

—Չէ, պա՛պիկ, կէսօր է։

—Նեղն է ծնե՛լ... Նեղն է ծնե՛լ... հուռ՛ու...

—Պապիկ գնանք, վախենում եմ, կրակում են... գալիս են... սրե՛րը...

Հա՛, գնանք բա՛լիկ... գնա՛նք, գնա՛նք աշխարհից դուրս... տուր ձեռքդ, բալիկ։ Երեխան ձեռքը մեկնեց, ծերունին բռնեց այն իր ջլուտ ու սառը մատներով, որոնք երկաթէ ճանկերի պէս սղմեցին փոքրիկ թաթը, ապա նա փորձեց վեր ելնել, բայց ամբողջ հասակով փռվեց գետին, բերանից արիւնը փչեց թափով, նա խռխռաց ու ձգվեց։ Սոսկումը պատեց աղջկան։

—Պա՛պի, պա՛պի, ես վախենո՛ւմ եմ։

Եւ նա աշխատում է գոնէ ազատել իր ձեռքը ու փախչել, բայց դիակի քարացած մատների միջից հանել չէ կարողանում. նա ճչում է, հեծեծում շղթայված ծերունու դիակին, նրա փոքրիկ մարմինը գալարվում է արիւնոտ դիակի շուրջը, նայում է իր չորս կողմը, օգնութիւն չը կայ, և հեռու փայլփլում են հրացանները ու սրերը արևի շողերի տակ և մի խումբ հռհռում է։

Գեհենն է գործում և մահը հաջում է կատաղաբար։

Մի յետին ճիչով աղջիկն ազատեց ձեռքն ու փախաւ։

Նա ընդամենը վեց տարեկան է, բայց զգում է, որ պէտք է փախչել ապրելու համար։ Եւ վազում է առանց յետ նայելու, երկու ձեռքերով գլուխը բռնած՝ որից կաթ կաթ ծորում է դեռ պապի տաք արիւնը. վազում է ու ճչում ամայի փողոցներում և նրա ճիչը մեռնում է որպէս քնարի կտրված լարի վերջին հեծեծութիւն, անյոյս ու վշտոտ՝ զարկվում է պատերին ու մեռնում։ Երեք անգամ ընկաւ, բայց էլի վերկացաւ ու փախաւ. տները փոքր են, որքան կարող է վազել... Նա փոքր է, նրան ոչինչ չի պատահի, այնպէս փոքր է։

—Կնի՛կ, այնպէս չէ՞, նրան ոչինչ չեն անի, նա այնպէս փոքր է, այնքան անմեղ։

—Հա՛, ի հարկէ, դու էլի այդտեղ ես, փակիր, փակիր...

Եւ հասան նրանք, որոնք պապին սպանեցին։ Սուրը բարձրացաւ, շողշողաց արևի տակ, զերանդիի պէս գետնի երեսից անցաւ և երեխան հնձվեց հասած հասկի պէս. երկու փոքրիկ ոտները ընկան իրարից հեռու և ցնցվում էին. փոքրիկ աղջիկը թաթիկներով չանգռում էր հողը և մկկում այծի պէս։ Սուրը մէկ էլ բարձրացաւ և փոքրիկ ձեռքերը բաժանվեցին մարմնից. հրէշը վերցրեց այդ ձեռներից մէկը և ճօճում էր երկնքի առաջ—իսկ երկինքը ժպտում էր, և արևը թափում էր իր տաք շողերը, մինչդեռ փոքրիկ աղջիկը անձեռ ու անոտք, թրպրտում էր և բերանը բաց ու խուփ անում նոր մորթված ճտի պէս։

Վեց տարեկան էր, վեց գարուն էր տեսել և վեց ձմեռ. չը գիտէր ի՞նչ է կեանքը։ Վեց տարեկան էր, և մահը արդէն հաջում էր նրա դիակի վրա և ոճիրը շարունակում էր քրքջալ երկնքի երեսին։

Ա. Ահարոնեան

Նախագահը չէշտեց հարցի անփաստ և արագ լուծման դժուարութիւնը, որից կախված է տեղական շատ բնակիչների վիճակը։ Սակայն չէ կարելի չը համաձայնվել, որ բանւորական հարցը Նաւթահանքերում անյապաղ բաւարարութիւն է պահանջում, որովհետև այժմ բանւորները ապրում են սանիտարական անտանելի պայմաններում, և որ չէ կարելի անտարբեր վերաբերվել 60,000 խեղճերի վիճակին, որոնք խեղդվում են Նաւթահանքերի անմաքրութիւններից մթնոլորդում։ Եւ որովհետև շէնքերի համար պէտքական արքունական հողեր չը կան այնտեղ, ուստի ստիպված ենք ակամայ կանգ առնել մի ելքի վրա—այն է առնել Թուրքերից հողը։ Սակայն նա անհրաժեշտ է համարում, նախ քան հարցը ներկայացնելը կառավարչական բարձր շրջանների լուծմանը, խնդրել փոխարքայից լրացուցիչ տեղեկութիւններ հաւաքել այն մասին, թէ ինչպէս է շահագործվում վերոյիշեալ հողը։ Եթէ բանից կերևայ, որ երկրագործութիւնը այդտեղ յիրաւի վատ է զարգացած, հարցը միայն գնի վրա է մնում։

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

I

Թիֆլիս հիւր եկած տէնօր երգիչ Գամբա հաւանութիւն է գտնում Թիֆլիսի օպերական հասարակութեան մէջ։

Երգչի ձայնը այն գիլ արծաթահնչիւն ձայներից չէ, որոնք մնում են լսողի յիշողութեան մէջ թատրոնից դուրս գալուց յետոյ և նոյնիսկ չէ կարելի ասել, թէ նա սրտագրաւ ախորժելի տեմբր բնաւորութիւն ունի. բայց և այնպէս նա լաւ ձայն է, բաւական մաքուր, ուժեղ և ընդունակ արտայայտելու նաև քնքոյշ և մեղմ կտորներ։ Գամբայի բաց էութեան ոչ խոշոր ձայնը, շնորհիւ մշակութեան և այն հանգամանքի, որ երգչի խաղը մտածված է, դառնում է տպաւորիչ։ Մեր հասարակութեան համար փոքր ինչ խորթ են թւում իտալական դպրոցի ժառանգած շարժումները, բայց Գամբայի խաղը իր պայմանական շարժումների հետ հանդերձ արտայայտում է հոգեկան յուզմունքի փոփոխութիւնները բաւական աջող կերպով։

II

Մենք լսեցինք Գամբային Հալեվիի «Հրէուհի» օպերայի մէջ, որ ներկայացվեց Թիֆլիսի արքունական թատրոնում չորեքշաբթի, հոկտեմբերի 5-ին։ Գամբա կատարում էր հրէայի դերը։

Առանձնաժեծ աջողութիւն ունեցաւ նա նախավերջին գործողութեան մէջ, երբ նա երգում է «Հօաքել, դու ինձ շնորհված էիր երկինքից»։ Այստեղ Գամբայի երգը արտայայտում էր և թախիծ, և յուսահատութիւն, և սէր և վրէժ, զգացմունքների մի բարդ փունջ, որ պահանջում էր երգչից հմտութիւն։ Գամբա կարողացաւ տպաւորութիւն գործել և հասարակութեան պահանջով ստիպված եղաւ կրկնել։

Հօաքելի դեր կատարող երգչուհի Դուբրովսկայեա տեղ տեղ շատ լաւ էր, բայց ըստ երևոյթին Հօաքելը նրա ձայնի և խաղի համապատասխան դերը չէ։

Սիրող

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒՆԵՐԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ ԱԽԱԼՑԽԱՅՈՒՄ

(Նամակ Ախալցխայից)

—

Սեպտեմբերի 26 ին

Արդէն յայտնի է «Մշակ»-ի ընթերցողներին, որ քաղաքիս վերաբացվելիք հայոց Կարապետեան և Եղիսաբէթեան երկսեռ ուսումնարանների հոգաբարձուներ ընտրելու համար ս. Փրկիչ եկեղեցում կայացան երկու անգամ ծխական ժողովներ (օգոստոսի 28-ին և սեպտեմբերի 8-ին), սակայն երկու անգամ էլ, ժողովականների անհամերաշխութեան պատճառով, ընտրութիւնները անհետևանք անցան։ Վերջապէս այս կիրակի, սեպտեմբերի 25 ին, Կարապետեան երկդասեան ուսումնարանի դահլիճում կայացաւ քաղաքիս բոլոր ծխականների երրորդ ժողովը՝ ընտրելու յիշեալ ուսումնարանների համար 4 հոգաբարձու, երկու անձնափոխանորդ և մի երէցփոխ ս. Փըրկիչ աւագ եկեղեցու համար, որոնք մի յանձնաժողով կազմելով, Փոխարքայի տուած նոր հրահանգի համաձայն, պիտի կառավարեն թէ եկեղեցու կայքերը և թէ ուսումնարանի տնտեսական և մասամբ էլ ուսումնական մասերը։

Ժողովին հաւաքվել էին սկզբից մօտ 225 ծխականներ, որոնք նիստի ընթացքում հետզհետէ աւելացան։ Առաւօտեան ժամը 9 ից անց վիճակիս փոխանորդ Սիօն վարդապետը, բաց անելով նիստը, յորդորեց ժողովականներին մի կողմ թողնել անձնական հաշիւները, լուրջ ընտրութիւն անել, քանի որ արդէն 600-ից աւելի խնդրատու սաներ սպասում են այդ ընտրութեանը ուսումը սկսելու համար և առաջարկեց ընտրել ատենապետ և քարտուղար։ Ատենապետ ընտրվեց պ. Գր. Բուղուղեան, իսկ քարտուղար Մ. քհ. Աղնաուրեան, որից յետոյ, գաղտնի քուէարկութեամբ ընտրվեցին հոգաբարձուներ՝ պ.պ. Գր. Բուղուղեան, (199 սպ.—16 սև), բժ. Յար. Այվազեան (165 սպ.—50 սև), Յարութիւն Յակովբեան (130 սպ. 85 սև) և Յովհ. Եառղեան (138 սպ.—77 սև), իսկ սրանց անձնափոխանորդներ ընտրվեցին պ.պ. Գրիգոր Բայրուրացեան (124 սպ., 91 սև) և Գր. Զաթալպաշեան (119 սպ., 96 սև)։ Իսկ ս. Փրկիչ եկեղեցու երէցփոխ ընտրվեց պ. Ներսէս Իգիթխանեանը։ Ընտրութիւնը բաւականին աջող է։

Խ. Ղ.

ՀԱՄԱԿՐԵԼԻ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

(Նամակ Խմբագրութեան)

—

Սեպտեմբերի 14-ին

«Մշակի» 187 համարում «Ընթերցողի Օրագիրը» վերնագրի տակ յօդուածագիր Լ., խօսելով Կովկասում հայերի գլխին եկած դառնագին օրերի մասին, մատնանիշ է անում հայերիս անտարբերութիւնը նրանով, որ թէ աղէտի սպասվող ծանօթ օրերին, և թէ նրանից յետոյ, մենք միշտ անհոգ և անպատրաստ ենք եղել, բաւականացել ենք «Աստուած մեծ է» ասելով։—Որպիսի գեղեցիկ խօսքեր և արդար բողոք։ Այնուհետև յարգելի յօդուածագիրը, գալով կողոպտված և այրված վայրերի օգնութեան հարցին ու թշուառներին օգնելու եղանակին, առաջարկում է այս անգամ դէն գցել բարեգործութիւն, գթասրտութիւն և նոյնանման խօսքերը, հրապարակ հանել ընդհանուրի պարտաւորութիւնը և սահմանել տուրք։ Հոգով և սրտով միանալով այդ միանգամայն համակրելի առաջարկութեանը, հայ ազգի ուշադրութիւնն ենք հրաւիրում այդ սրբազան պարտականութեան և անյետաձգելի պահանջի վրա։

Մեր առաջ դրված է և հետևեալ ուշագրաւ երևոյթը։ Գաւառական թղթակիցները միաձայն պնդում են, որ եթէ ընդարձակ օգնութիւն չը լինի, աւերվածների վայրից շուտով կը սկսվի մի սոսկալի գաղթ, և եթէ այդ մինչև այժմ տեղի չէ ունեցել, միայն նրա համար է, որ մեր հաբեան բարբարոսների շնորհիւ երթևեկութիւնն էլ կտրված է, ճանապարհները փակ։ Գաղթողները զրկվելով տնից, տեղից, գերդաստանի մի մասից, աշխատում են գլուխ վերցնել, փախչել արիւն ու կրակ դարձած իրանց վաթանից ու պատսպարվել Թուրքերի սրից, հրից և անգութ կրքերից հեռու անկիւններում. Թէպէտ այդպիսի մի քայլ նրանց համար մահու չափ զգալի է, սակայն ստիպված են այդ անելու։ Գաղթականութիւնը, ինչպէս գիտենք, միշտ կործանարար հետևանք է ունեցել, գոնէ մեզ՝ հայերիս համար։

Սահմանենք տուրք բոլոր հայերիս համար. ըստ կարողութեան պարտաւորվենք տալ մեր լուման, որ չարիքի առաջն առնվի գէթ այս անգամ. թոյլ չը տանք պատմական Սիւնիքի, Նախիջևանի և Ղարաբաղի գիւղերից և քաղաքներից հայ ազգաբնակութեան հեռանալ, մատնելով հայի ձեռքով մշակված լայնատարած դաշտերը մեր թշնամուն. չէ՞ որ հայերի գլխին եկած պատուհասն ու ալան թալանի պատճառն էլ հէնց այդ է. չէ՞ որ պանիսլամիզմի առաջնորդողների նպատակն էլ հէնց այդ է։ Շտապենք, քանի ուշ չէ. կարիքը մեծ է, անյետաձգելի։ Սրա հետ կցում եմ 30 ր., որից խնդրում եմ 10 ր. յատկացնէք Զէբրայիլ գաւառի, 10 ր. Շուշու և 10 րուբլի Նախիջևանի ու Շարուրի գաւառների թալանված հայ ազգաբնակութեան։

Փ. Տէր-Ստեփանեան

ՄԻ ՆՈՐ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆ

—

Կովկասի ուսումնարանական շրջանի պ. հոգաբարձուն թոյլատրել է տ. Սոֆիա Վ. Արղութեան-Երկայնաբազուկին բանալ Թիֆլիսում իր պանսիօն-դպրոցին կից «Երեկոյեան կուրսեր մանկապարտէզների մայրերի եւ դաստիարակչուհիների համար»։ Կուրսերի նպատակն է օգնութեան հասնել անփորձ մայրերին, որոնք ցանկանում են զբաղվել երեխաների դաստիարակութեամբ նախա-դպրոցական հասակից առաջ, կազմելով ընտանեկան մանկական պարտէզներ և պատրաստել փորձված դաստիարակչուհիներ-բոննաներ։

Դաստիարակչուհիներ և բօննաներ պատրաստելու պահանջը վաղուց զգալի է։ Յաճախ գաւառներից և օտարութեան մէջ ապրող հայ ընտանիքներից դիմում են մեզ և խնդրում ուղարկել հայերէն իմացող դաստիարակչուհի, բօննա և մենք անկարող ենք լինում գոհացում տալ այդ տեսակ պահանջներին, որովհետև մենք չունենք պատրաստված հայ դաստիարակչուհիներ և բօննաներ։ Հայ կանանց առաջ մի գեղեցիկ ասպարէզ կայ—մանկական պարտիզպանուհու, դաստիարակչուհու, բօննայի պաշտօնը, բայց մենք չունենք այդպիսիները, այն է յատկապէս և մանկավարժօրէն այդ պաշտօնների համար պատրաստած հայուհիներ։ Եւ հայ ընտանիքները ստիպված են լինում բերել տալ արտասահմանից, շատ անգամ անաջող։

Եւ ահա այդ պահանջին մասամբ գոհացում տալու համար հիմնվում են վերոյիշեալ կուրսերը, ուր ցանկացողները կարող են տեսականապէս և գործնականապէս անցնել ամբողջ կուրսը մի տարվայ ընթացքում։ Այդպիսով մեր երեխաները հնարաւորութիւն կը ստանան սկզբնական դաստիարակութիւնը և կրթութիւնը ստանալ մայրենի լեզուով, որովհետև փորձված գերմանուհի կամ ֆրանսուհի բօննայի և դաստիարակչուհու փոխարէն մենք կունենանք փորձված և մանկավարժօրէն պատրաստված հայուհի դաստիարակչուհի և բօննա։

Տեսական զբաղմունքները կը լինեն—անատոմիա, ֆիզիօլոգիա, առողջապահութիւն, նախնական օգնութիւն, մատակարարութիւն, կենդանաբանութիւն, բուսաբանութիւն, ֆիզիկա, քիմիա, մանկավարժութիւն, պատմութիւն և հոգեբանութիւն։ Մանկապարտէզների տեսական և գործնական զբաղմունքները, մանկական գրականութիւն, մանկական հագուստ ձև և այլն։

Կուրսերը կունենան բաժանմունքներ հայոց և վրաց լեզուներով։

Նոր հաստատութեան աջողութիւն ենք ցանկանում։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

I

Խօնի, սեպտեմբերի 30 ին

«Մշակի» № 187-ում «Ընթերցողի Օրագիրը» վերնագրով յօդուածում, ի միջի այլոց, կարդում ենք»... Այս անգամ դէն գցենք բարեգործութիւն, խղճահարութիւն և այլ այսպիսի հին մտքեր ու հասկացողութիւններ շահագործելը։ Այս անգամ հրապարակ հանենք «պարտաւորութիւնը», ընդհանուրի պարտաւորութիւնը։ ...Այստեղ գութի ու խղճի բան չը կայ, այստեղ ամեն մինս պիտի «պարտք կատարենք»։ Տուրք սահմանենք, տանք ամեն մէկս առանց խտրութեան, առանց նիւթական հաշիւներ անելու։» Այո, պարտք կատարենք, և ոչ ոք «իրաւունք» չունի փախչել այդ անհրաժեշտ պարտքից... տանք ամեն մէկս, աւելորդ է խօսել խտրութեան կամ նիւթական հաշիւների մասին։ Ուրեմն «ընդհանուր» տուրք սահմանենք։

Երբ ռուս-եապօնական պատերազմը սկսվեց, մենք, արքունական հիմնարկութիւններում ծառայողներս, որոշեցինք «ամեն մէկս» մի որոշ % մեր ռոճիկից յատկացնել Կարմիր խաչի օգտին, մինչև պատերազմի վերջը։ Այժմ չը կայ ռուս-եապօնական պատերազմ, այլ կայ Թուրք-հայկական պատերազմ, ոչ պակաս ռուս-եապօնական պատերազմից... ասացէք խնդրեմ, ինչո՞վ է Կովկասը զանազանվում Մանջուրիայից։ Ուրեմն միևնոյնը կարող ենք անել և այժմ, այսինքն յատկացնել ամեն մէկս մեր ռոճիկից ամսական մի որոշ % կովկասեան հայ-Թրքական անմեղ զոհերի օգտին... մինչև «պատերազմի» վերջը։ Ուրեմն ես ինձ վրա պարտք եմ դնում ամսական իմ ռոճկից 2% յատկացնել Կովկասի հայ-Թրքական պատերազմի եսկական Կարմիր խաչի օգտին, մինչև «նրա վերջը»։ Յոյս ունեմ, որ պետական և այլ զանազան հիմնարկութիւններում բոլոր հայ ծառայողները նոյն կերպ կը վարվեն։ Ինչ վերաբերում է «փախչող հարուստներին» և այլ դասակարգի մարդկանց, թողնում եմ իրանց խօսել այդ «պարտքի» մասին։

Նամակիս հետ ուղարկում եմ սեպտեմբեր ամսի ռոճկիս 2%-ը—1 ր. 40 կոպէկ։

Ի միջի այլոց մի կուրեօզս «փախչող հարուստների» կեանքից...

Երբ որ Շուշու կոտորածը սկսվեց, ես գնացի իմ ծանօթ հարուստի մօտ, որին գտայ շատ շփոթված, վրդովված և գայրացած...

—Ի՞նչ է պատահել N— N—իչ։

—Դա ուղղակի խայտառակութիւն է... դա լրբութիւն է, դա վերջապէս անտանելի է...

—Ի՞նչ, ի՞նչ է N— N—իչ... ի՞նչ է պատահել, ում վրա էք բարկացած, ի՞նչու էք այդքան վրդովված? երևի Շուշու առիթով...

—Այո! այո!... ա՜խ, ասեցէք խնդրեմ, սրա վերջը լինելու է թէ չէ՞. բաւական չէ՞ արդեօք...

—N- N-իչ, երևի դուք այնտեղ բարեկամ, կամ ազգական ունէք... կամ...

—Ա՜խ, ա՜ղայ! միթէ սրան վերջ չը պիտի լինի... միթէ...

—N N-իչ... ի՞նչ է... տեղեկութիւն էք ստացել... ի՞նչ... վիրաւորվե՞լ են... կողոպտվե՞լ են... Աստուած մի արասցէ... ի՞նչ... զոհեր էլ կա՞ն...

—Ի՜նչ էք ասում, պ. Պետրոսեան, ես Շուշում ոչ մի բարեկամ, կամ ազգական չունեմ... «բայց»...

—Ասենք N- N իչ, ուղիղ էք ասում, ես էլ ոչ մի բարեկամ չունեմ Շուշի, «բայց» այժմ բոլոր հայերս էլ բարեկամ ու եղբայրներ ենք, ուր էլ լինեն նրանք, թէկուզ Շուշի, թէկուզ Գանձակ, թէկուզ հէնց Ամերիկա...

—Է՜ ի՞նչ էք ասում, պ. Պետրոսեան, հէնց «էտ է», որ մեր տունը «քանդում է» է...

—Ի՞նչպէ՞ս։

—Էն որ, այ կը տեսնէք, կի գան և առանց կարմրելու ու քաշվելու կասեն. «N- N-իչ... ազա՜ դէ «հիմա» էլ Շուշու կոտորածների օգտին մի բան նուիրեցէք...»

—?!

Ուսուցիչ Թորոս Պետրոսեան

II

Թիֆլիս, սեպտեմբերի 6-ին

Երէկ Թիֆլիսի գրեթէ բոլոր լրագրերում երևաց այն ձայնաւորների ցուցակը, որոնք ստորագրել են հոկտեմբերի 1-ի վճիռը, որ ուղարկված էր ձայնաւորներին տուն։

Լրագրական նկատողութիւններից կարելի է եզրակացնել, որ գուցէ վճռի բնագրի անորոշութեան պատճառով, նա առաջ է բերել զանազան մեկնութիւններ։ Օրինակ, «Մշակ» լրագիրը եզրակացրել է, որ այդ վճիռը ստորագրող ձայնաւորները յետ են առել իրանց հրաժարականները։ Որովհետև ստորագրողների մէջ կայ և իմ անունը, ուստի տարաձայնութիւններից խույս տալու համար, ես յայտնում եմ. ինչպէս ես արտայայտեցի և հոկտեմբերի 1 ի խորհրդակցութեան մէջ, ես ոչ մի հիմք չեմ գտնում յետ վերցնել հրաժարականս. ես իբր ոյժի մէջ եմ թողնում 38 ձայնաւորների հաւաքական յայտարարութեան տակ դրած իմ ստորագրութիւնը, իսկ ինձ ուղարկված վճիռը ես հասկացայ այնպէս, որ նրանով ես միայն պահանջում եմ անմիջապէս նոր ընտրութիւններ նշանակել, որը ես, իրօք, անհրաժեշտ եմ համարում։ Բայց այդ պահանջը ես դնում եմ բոլորովին անկախ իմ հրաժարականից,—դնում եմ այնպէս, ինչպէս այդ կարող է դնել և քաղաքի ամեն մի քաղաքացի։ Իսկ եթէ այդ վճիռը այլ բան է նշանակում, այն ժամանակ ես յետ եմ վերցնում իմ ստորագրութիւնս, որ դրել եմ այդ վճռի ներքոյ։

Ալ. Խատիսեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Մինիստրների կօմիտէտը շուտով կը վերացվի և կը հաստատվի մինիստրների կաբինէտ իր մինիստր-նախագահով, ինչպէս սահմանադրական երկիրներում գոյութիւն ունի։ Մինիստրների կաբինէտ հիմնելու նպատակն է բոլոր մինիստրութիւնների գործունէութեան մէջ մտցնել մի կազմակերպված ամբողջութիւն, մի համերաշխութիւն և համաչափութիւն։ Հոկտեմբերի 3-ին մինիստրների խորհրդի նիստում կոմս Վիտտէն մի ճառ է խօսել, որի մէջ նա յայտնել է, որ այնքան էլ մեծ յոյսեր չէ տածում դէպի այդ կաբինէտը և նրանից առաջանալիք գործնական հետևանքները։ Վիտտէից յետոյ խօսել են շատ ուրիշները, որոնք նրան հակառակ կարծիքներ են յայտնել։

—

Մինիստրների կօմիտէտի գործավար պետական-քարտուղար բարօն Նօլդէն երէկ մտադիր էր Թիֆլիսից վերադառնալ Պետերբուրգ։—Հետևակ զօրքերի վերահսկիչ գեներալ-ադիւտանտ Օ. Ֆ. Գրիպպէնբերգ, որ մի քանի օր է պաշտօնական գործերով Թիֆլիսումն էր, անցեալ օրը Բաթումի գծով մեկնեց Պետերբուրգ։

—

Կովկասի գլխաւոր վարչութեան հրամանով, ասում է «Баку» լրագիրը, Բալախանիում մտցնվում է ոստիկանական նոր, ժամանակաւոր շտատ կամ կազմ։ Այդ կազմի համաձայն լինելու են. մի ոստիկանապետ, մի օգնական, 6 պրիստաւ, դրանց 5 օգնական, 16 օկօլօտօչնի և 268 գօրօդօվօյ։ Լինելու է 75 պահակատեղ, ուր կանգնելու են մի-մի գօրօդօվօյ օրական 3 անգամ փոխվելով։

—

Ինչպէս Կ. Պօլսի թերթերից քաղված մի լուրից մեր ընթերցողները տեղեկացան, Պատրիարք Օրմանեանը Սուլթանին պէտք է ներկայացնէր հաւատարմական մի ուղերձ. այդ ուղերձը արդէն ներկայացվել է։ Ահա ի՞նչ ենք կարդում այդ մասին «Սուրհանդակում». «Ս. Պատրիարքը շաբաթ օր իր հետ ունենալով Տ. Բարթուղիմէոս և Տ. Մեսրոպ Արք.ները և գործակատար Արիս էֆ.-ն, երկու կառքով Կայս. Պալատ գնաց և Հայ Ազգին առ փառապանծ Գահն Օսմանեան ունեցած անխախտ

հասարակութիւնն պերճախօս կերպով արտայայտող զինքնին ուղերձ մը, որ ստորագրած էին մայրաքաղաքիս բոլոր [illegible] և եկեղեցականութիւնը, մասնաւորապէս յատ Գոռոյեց Ն. Կ. Վեհափառութեան, և այս առթիւ անգամ մը ևս կրկնեցին իրենց ջերմ մաղթանքները վասն արեւշատութեան Թանկագին կենաց Վեհ. Կայսեր, [illegible] Կայս. [illegible]:

Պետերբուրգի, Մոսկուայի և միւս քաղաքների բարձրագոյն դպրոցների ուսանողները կազմում են քաղաքից ժողովներ և միտինգներ, որոնցով յայտնում են իրանց համակրանքը կամ հակակրութիւնն այս կամ այն պրոֆեսորին, վարչական զանազան կարգադրութիւնների առիթով կարծիքներ են յայտնում, բողոքում են, բոյկոտ են հրատարակում պրոֆեսորներից մէկին կամ միւսին դէմ և այլն: —Այդ համարձակ կեանքից յետ չեն մնում և կանանց բարձրագոյն կուրսերի ուսանողուհիները, որոնց մէջ նկատւում են խիստ յետադէմ տարրեր ևս, բայց անդամների մեծամասնութիւնը մեծ համակրանքով է վերաբերվել [illegible]: 28-ին տեղի ունեցած միտինգում դէպի հանրապետական [illegible] [illegible] ուսանողների [illegible] [illegible] [illegible] խնդրը:

—

Գեներալ Շանտավսկին, որ Մոսկուայի քաղաքային վարչութեանը նուիրել է մի մեծ գումար մի մեծ քաղաքային ժողովրդական համալսարան հիմնելու համար, դիմել է ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրին և խնդրել օժանդակութիւն ժողովրդական համալսարանի բացումն արագացնելու գործին: Մինիստրութիւնը համակրանքով է վերաբերվել այդ գործին և խոստացել է շտապեցնել նրա իրականացումը:

—

Պետերբուրգ են հաւաքվել արտասահմանեան ֆինանսական աշխարհի մեծամեծներից շատերը: Ասում են, որ նրանց այդ հաւաքումը մեծ կապ ունի ռուս պետութեան առաջիկայ ֆինանսական մի քանի գործողութիւնների, մանաւանդ փոխառութիւնների հետ:

—

Ինչպէս արդէն մի քանի անգամ գրել ենք, Բագուի քաղաքային գանձարանը դատարկ է, նոյն իսկ ուպրավայի ծառայողներին դժուարանում են ռոճիկ տալ: Բայց և այնպէս, ասում է «Баку» լրագիրը, քաղաքային ուպրավան շարունակում է չափազանց անփոյթ վերաբերվել դէպի քաղաքի ապառիկները: Իսկ այդ ապառիկները շատ էլ արհամարհելի քանակութիւններ չեն: Շատ ապառիկներից լրագիրը բերում է մի օրինակ. մի ոմն Իմամ Վէրդի-Վէլիեվ, որ այժմ սնանկ է հրատարակել իրան, քաղաքին պարտ է 97,030 ր. և 96 կոպէկ:—Իսկ միւս կողմում նոյն իսկ ուպրավայի ծառայողները ռոճիկ չեն ստանում: Ահա թէ ուր կարող է տանել ասիական քայքայական ու խնամիական ընտրութիւնը:

—

Մեզ խնդրում են հրատարակել, որ Թիֆլիսի Հայոց Բարեգործական ընկերութեան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացաւ վերջին աղէտներից վնասվածների օգտին տիկ. Մ. Կուսիկեանից 5 ր., բժ. Ա. Աղասարեանից 5 ր., տիկ. Ն. Եակուլեանից 5 ր., Մ. Սարկ. Տէր-Յարութիւնեանից, 2., օր. Ս. Գիւլնազարեանից և պ. Վ. Ղահրամանեանից զանազան անձերից հաւաքած 24 ր., տիկ. Ս. Աբրահամեանից իր տօնախմբութեան առիթով 10 ր., պ. Կարապետ Նշանեանից 13 ր., պ. Բալաբէկ Աւետիսեանից 1 ր. և պ. Գրիգոր Գրիգորեանից 2 ր.: Բացի դրանից մի ոմից օր. Թայիրեանի միջոցով ստացված է մի կով, որ ծախված է 16 ռուբլու: Շորեր ստացված են՝ տիկ. Կուսիկեանից 12 կտոր., տիկ. Ն. Զարգարեանից 8 կտոր, պ. Յովակիմ Զաթալպաշեանից 17 կտոր, տ. Շխեանից 13 կտոր, տ. Ս. Աբրահամեանից 30 կտ., օր. Զարգարեանից 48 կտ., պ. Ս. Բիւրկչեանից 41 կտ., Գ. Տօնապետեանից 34 կտոր, պ. Գ. Մելիք-Բաքախանեանից 9 կտոր, օր. Թայիրեանից 62 կտոր շոր և 5 պղնձէ ամաններ, պ. Մ. Ղազարեանից 2 ջեջիմ, տիկ. Ա. Մելիքսեդեկեանից 7 կտոր և կիսամաշ շորեր, բժ. Կ. Ղունեանից 49 կտոր, պ. Ռ. Յովհաննիսեանից 14 կտոր, տիկ. Պայծ. Շիկանեանից 20 կտոր:

—

Վարշավայի «Գէբբէնտեր և Վօլֆ» հրատարակչական ընկերութիւնը, ցանկանալով նպաստել գրագիտութեան տարածման գործին Լեհական Թագաւորութեան սահմաններում, տպագրել է 100,000 օրինակ պատկերազարդ լեհերէն այբբենարան ձրի տարածելու համար: Տարածման գործը յանձնել է հաչակաւոր լեհ գրող Հենրիկ Սէնկեվիչին:—Ահա մի հիանալի գործ, որից արժէր օրինակ վերցնել:

—

«С. От.» լրագիրը հաստատ աղբիւրից լսել է, որ մինիստրների կոմիտեում շուտով կը քննվի և հաւանօրէն կընդունվի Հեռաւոր Արեւելքի, Իրկուտսկի, Սաեպնոյ և Արեւելեան Սիբիրի շրջանները եապօնական պատերազմին մասնակցող զինուորներով և նրանց ընտանիքներով բնակեցնելու հարցը:

—

Վարշավայի համալսարանը խնդիր է ներկայացրել ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութեանը, որ այդ համալսարանում մտցնվի լեհական գրականութեան պատմութիւն և լեհ լեզուի դասախօսութիւններ լեհերէն լեզուով, նոյնպէս և հիմնվի լեհերէն լեզուով երկու նոր ամբիօն—լեհական պատմութեան և լեհական իրաւունքի: Շուտով Պետերբուրգ է մեկնելու համալսարանի նոր ռեկտոր Կարսկին անձամբ աշխատելու այդ բանի համար, նոյնպէս և միջնորդելու, որ լեհերին թոյլատրվի լինել պրոֆէսոր և պրիվատ-դոցենտ Վարշավայի համալսարանում:

—

Սեպտեմբերի 28-ին Գդուլեթի գիւղի տանուտէր Խասակ Ջիաշվիլիի տունն են մտնում 4 զինված աւազակներ յայտնի աւազակ Ագէրբեշվիլիի ղեկավարութեամբ և հետները վերցնում տանում են տանուտէրոջը և նրա փոքր եղբօրը: Անտառով անցնելիս, աւազակապետն ասում է Ջիաշվիլիին, որ մինչև այս ինչ օրը նա պէտք է տանէ Մատուրէկի անունով պրիստաւին, եթէ ոչ անտառում իրանք կը մորթեն տանուտէրոջ եղբօրը: Տանուտէրը և իր եղբայրը, անտառով անցնելիս, յարմար րոպէ են գտնում, յարձակվում աւազակապետի և մի աւազակի վրա, բերդանկաները խլում և աւազակապետին սպանում. Մնացած աւազակները փախչում են շշմած:

—

Վլադիկավկազի երկաթուղային ժանդարմներից մէկը ձերբակալել է մի հակ ապրանք, որի մէջ եղել է փոխադրութեան համար նշանակված 6,000 փամփուշտ: Ստաւրոպօլ քաղաքում մի անյայտ անձն ուզում էր ստանալ այդ ապրանքը, բայց նրան ձերբակալեց ոստիկանութիւնը: (Тер. Вѣд.)

—

Սեպտեմբերի 28-ին Ջէօմխէտի գիւղի այգիներում (Գորու գաւառ) ոստիկանութիւնը ձերբակալել է 6 հոգի զինված աւազակներ, որոնցից 5-ը տեղացի վրացիներ են եղել և մէկը պարսկահպատակ հայ, Յովհաննէս Աղամեան անունով: Նրանցից խլել են 4 բերդան, մէկ հատ որսորդական հրացան, 3 ատրճանակ, փամփուշտներ և 2 խենջար: Նրանց ձերբակալել են քնած ժամանակ, այնպէս որ ոչ մի դիմադրութիւն տեղի չէ ունեցել:

—

Հոկտեմբերի 1-ին Դուշեթի գաւառի Լէխաուրեան կիրճում կազակները ձերբակալել են օս աւազակների մի խումբ: Հրացանաձգութեան մէջ սպանվել է խմբապետը, որը յայտնի է եղել այդ կողմերում Նապօլէօն անունով, իսկ 6 հոգի բռնվել են: Դրանց մէջն է Խուբուլուրի անունով մէկը, որը սպանել է Զաալով կալուածատէրերին և կրակ է աբել Կսանկա գիւղի պրիստաւ Կօբիևի վրա:

—

Ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութեան մէջ հաւաքվել է անհրաժեշտ նիւթ ժողովրդական դպրոցների ուսուցիչների վիճակի և նրանում ներմուծելի ցանկալի բարենորոգումների մասին: Կազմված է այդ առիթով մի յանձնաժողով, որի նախագահն է կոմս Մուսին-Պուշկինը, որը նոր է վերադարձել արտասահմանից, ուր գնացել էր ուսումնասիրելու ստորին և միջնակարգ դպրոցների վիճակը եւրոպական երկիրներում:

—

Ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութեան մէջ հաւաքված տեղեկութիւնների համաձայն, ասում է С. От., կարծում են, որ Վարշավայի համալսարանն այս տարի չէ կարող բացվել և գործել: Առհասարակ, ասում է լրագիրը, դժուար թէ Ռուսաստանի բարձրագոյն դպրոցների գոյութիւնը շարունակվի այնպէս, ինչպէս սկսել է վերջին ժամանակներս:

—

Ֆինանսների մինիստրի օգնական Վ. Ի. Տիմիրեազովի նախագահութեամբ ընտրված է նաւթարդիւնաբերողների կողմից մի յատուկ յանձնաժողով աւելի մանրամասն քննելու կառավարութիւնից օժանդակութիւն տրվելու գործը: Յանձնաժողովի անդամներ ընտրված են—Ար. Ղուկասեան, Գ. Ղուկեան, Լ. Ուրկարտ, Ռուստամբէկով Ֆատուլլա-բէկ, Է. Նօբէլ, Պապպէ, Դ. Ունանեան, Ն. Սունդուկեան, Ֆէյգէլ, Ս. Թաղիանոսեան, Բելօզերսկի, Կ. Խատիսեան, Վ. Կոլոբօկով և Ֆրօլով:

—

ՕՇԱԿԱՆԻՑ (Վաղարշապատի գաւառ) մեզ գրում են. «Օշականը այս տարի շատ նեղ վիճակի մէջ է գտնվում, խաղողի բերքը պակաս է, այնպէս որ քանի խալվարանոց այգին այս տարի հազիւ ունի 8—10 խալվար (խալ. 30 պուդ է.), մանաւանդ ցորենի պակաս լինելը ժողովրդին յուսահատեցնում է: Անցեալ տարիները գիւղացիք միշտ տանում էին մըթերքները Աբարանի շրջակայ գիւղերը ցորենի հետ փոխելու, իսկ այս տարի ճանապարհները վտանգաւոր լինելու պատճառով վախենում են Թուրքերի յարձակումներից, այնպէս որ գիւղից դուրս չեն գալիս: Չը նայած խաղողի պակասութեան, խաղողը անցեալ տարվանից աւելի լաւ գնով է ծախվում, խալ. 20—23 ր., իսկ Աշտարակում, որը գտնվում է մեզանից հինգ վերս հեռաւորութեան վրա, աւելի բարձր գնով է ծախվում»:

—

ՇՈՒՇՈՒՑ մեզ գրում են. «Աշոտ եպիսկոպոսը ծխական ուսումնարանների համար յարմար Թեմական տեսուչ չը գտնելով հարիւրաւոր աշխարհական մանկավարժների, ուսուցիչների, համալսարանականների ու մասնագէտների մէջ՝ բանակցութեան մէջ է մտել Թեմական տեսուչ հրաւիրելու կօնսիստօրիայի նախանդամ և Թեմական դըպրոցի լիազօր Ներսէս վարդապետի եղբօրը՝ Սահակ վարդ. Տէր-Միքայէլեանին: Ջէ, Թըշուառ չէ Ղարաբաղը, քանի որդիք այսպէս են»....:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Կ. Պօլսից հեռագրում են «Нов.» լրագրին սեպտեմբերի 29 ից. «Սիրիայից ստացվել են յուզիչ լուրեր. այնտեղ սպասվում է դրուզների (դիւզփի) ապստամբութիւն: Վալին (նահանգապետը) պահանջել է, որ զօրք ուղարկեն: Թիւրքիայում զէնքի է կոչված 13 բատալիօն ռէդիֆ զօրք»:

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆԻՑ

6 հոկտեմբերի

ՀԵԼՍԻՆԳՖՕՐՍ, 14 հոկտեմբերի: Հոկտեմբերի 10 ին Պետերբուրգում կը կայանայ Տագանցէվի նախագահութեամբ այն յանձնաժողովի նիստը, որը պէտք է քննէ խնդիրներ՝ ընդհանուր պետական և տեղական ֆինլեանդական օրէնսդրութեան սահմանողութեան մասին:

ՄԱՏԱՎԱ, 5 հոկտեմբերի: Պերնովսկի նահանգում կազմված անհող բատրակների ժողովը, որին մասնակցում էին աւելի քան 800 անձինք, ընդունվեց որոշում՝ միջնորդել ընդհանուր Էստոնեան երկրի բատրակների լիազօրներ հրաւիրելու մասին՝ աշխատանքի պաշտպանութեան, դատախազութեան, բնակարանային, և այլ կարիքների հարցերը քննելու համար: Լիազօրները կարող են լինել և բատրակուհիները:

ՄՕԳԻԼԵՎ, 5 հոկտեմբերի: Րիգա-օրլովեան երկաթուղու կայարանում պօստին ուղեկցող պաշտօնեայից յափշտակեցին տասն և մէկ հազար ռուբլի:

ԵԼԻՍԱՒԵՏՊՕԼ, 5 հոկտեմբերի: Ելիսաւետպօլի մահեդականները շատ ուրախացած են Կովկասի Փոխարքայի ցոյց տուած արդարացի վերաբերմունքից, որ հաստատեց քաղաքային ընտրութիւնները առանց սահմանափակելու մահմեդականների որ և է իրաւունքները:

ԼՕՆԴՕՆ, 5 հոկտեմբերի: Միլլիարդէր Կարնէգի, որը նորից ընտրվեց Անդրէասի համալսարանի ռեկտոր Շոտլանդիայում, համալսարանում մի ճառ արտասանեց, որը նուիրված էր գլխաւորապէս պատերազմի խիստ պախարակմանը և Հաագայի միջնորդ դատարանի փառաբանութեանը, որպէս մի առեանի, որի շնորհիւ պատերազմը դառնում է մի աւելորդ բան: Հռետօրն ի միջի այլոց ասեց, որ վերջին ժամանակներս պատերազմի կանոնների մէջ սպրդել է մի զզուելի սովորութիւն, որի համաձայն պատերազմ յայտարարելը այլ ևս անհրաժեշտ չէ համարվում, այլ թոյլատրվում է յանկարծուստ յարձակում՝ հակառակորդին յանկարծակիի բերելու համար երկու կողմերի բարեկամական բանակցութիւնների ժամանակ: Այդ խօսքերը պատերազմ սկսելու եապօնական եղանակի առաջին դատապարտութիւնն են, որ հրապարակապէս արտայայտվում է Միացեալ Թագաւորութեան մէջ:

ՎԻԵՆՆԱ, 5 հոկտեմբերի: Ֆէյէրվարիի մինիստր-նախագահի պաշտօնին վերադառնալու առիթով այսօր հրատարակված հռովարտակի մէջ մատնացոյց է անվում, որ անաջող անցան կօալիցիայի անդամներից կառավարութիւն կազմելու փորձերը: Եթէ կանոնաւոր լուսաբանութիւն տրվի Թագի յայտնի պրօգրամին, այդ վերջինի և ազգի մէջ սահմանվում է կատարեալ ներդաշնակութիւն: Ֆէյէրվարիին նախկին պաշտօն տալը նրա պրօգրամն ընդունելու պատճառով և նրան յանձնարարութիւն տալը Թեկնածուներ առաջարկել կաբինէտ կազմակերպելու համար՝ հնարաւորութիւն են տալիս կօնֆլիկտը լուծելու, չը խախտելով օրէնքները և սահմանադրութիւնը: Րէսկրիպտը նպաստաւոր տպաւորութիւն թողեց տպատամիտ կուսակցութիւնների վրա, այն ինչ կօալիցիան անտարբեր մնաց:

6 հոկտեմբերի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ: Հոկտեմբերի 3-ից սկսվեց տպարանական բանւորների գործադուլը Պետերբուրգում՝ համակրութիւն յայտնելու Մոսկվայի տպարանական բանւորներին և պաշտպանելու համար վերջինների արած պահանջները: Ներկայումս դադարել են աշխատանքները Պետերբուրգի համարեա բոլոր տպարաններում և շատ դէպքերում տպարանատէրերը իրանք էին աշխատանքը դադարեցնելու նախաձեռնողները. այդ գործադուլի պատճառով հոկտեմբերի 3-ին մայրաքաղաքի լրագիրները լոյս չը տեսան, բացի պաշտօնական լրագիրներից, որոնց տպարանները շարունակում են աշխատել ոստիկանութեան պաշտպանութեամբ: Գործադուլ արած տպարանական բանւորները հանգիստ են պահում իրանց և ունեցած տեղեկութիւնների համեմատ դիտաւորութիւն ունեն երկարացնել գործադուլը երեք օր շարունակ:

Հոկտեմբերի 4-ին առաւօտեան 7 ժամին պետական արժէթղթեր պատրաստող էկսպէդիցիայի բանւորները, հաւաքելով բոլորը միասին չը սկսեցին աշխատել, լցվելով էկսպէդիցիայի ամբողջ բագում և հարեան Րիժսկի պրոսպէկտում, մնում էին սպասողական դրութեան մէջ: Էկսպէդիցիայի վարչութիւնը առաջարկեց բանւորներին սկսել աշխատանքը կամ հեռանալ բագից, բայց ամբոխը առաջվան պէս մնում էր բագում, ըստ երևոյթին ինչ-որ մի բանի սպասելով. շուտով ամբոխը սպառնալի դիրք բռնեց, որի պատճառով մի վաշտ հետևակ զօրք կանչվեց, որը հեռացրեց բանւորներին բագից, և այդ ժամանակ ութ մարդ թեթև կերպով վիրաւորվեցին, իսկ երկուսը նոյնպէս թեթև վէրքեր ստացան սուիններով: Այդ բոլոր տասը մարդիկ հիւանդանոց են ուղարկված: Փողոցում ոստիկանները ցրեցին ամբոխը և ոչ ոք չը վնասվեց:

Հոկտեմբերի 4-ին Նէվսկիի նաւակառոյց գործարանի բանւորների միջև մի փոքր յուզմունք սկսվեց: Ցերեկվայ 12 ժամին նրանք դադարեցրին աշխատանքները և դուրս եկան փողոց: Այդ բանւորների մի մասը, թւով հինգ հարիւր մարդ, յեղափոխական երգեր երգելով գնացին հարևան երեք գործարանները և զոռով դադարեցրին աշխատանքները: Ճանապարհին ընթանալիս ամբոխից քարեր էին գցում ձիաքարշի վագոններում, որի պատճառով ձիաքարշի երթեւեկութիւնը դադարեց Շլիսէլբուրգեան ամբողջ տրակտի վրա: Այդտեղ անյապաղ ուղարկվեցին հեծեալ ոստիկանական պահակախմբի երկու բաժինները և հարիւր կազակ: Շլիսսէլբուրգեան պրօսպէկտի վրա այդ մասերի զինուորների վրա բանւորները քարեր ձգեցին և ցանկապատերի ետեւից ատրճանակի մի հարուած արձակվեց. մի քանդված շինութիւնից էլի մի քանի ատրճանակներ արձակվեցին այդ մասերի վրա: Այդ հրաձգութեան ժամանակ վիրաւորներ

չեղան։ Դրանից յետոյ մինչև երեկոյ ամբոխը չերևաց պրոսպեկտի վրա, բայց մութը կոխելիս, երբ լապտերները վառվեցին, բանւորները նորից երևացին առանձին խմբերով և կարողացաւ ջարդել երեսուն փողոցային լապտերներ։ Փորձ եղաւ կողոպտել նաև արքունի գինետունը, բայց իր ժամանակին ոստիկանութիւնը առաջն առաւ։ Ելեկոյեան և գիշերվայ ընթացքում կարգը պահպանելու համար ամբողջ Շլիսելբուրգի տրակտի վրա նշանակված են պահակներ։ Ամբոխը ցրվելիս երկու օֆիցեր և մի կոզակ քարով անվտանգաւոր վէրք ստացան, իսկ մի ուբեադնիկ ծանրապէս վիրաւորվեց գլխից։ Ոստիկաններից փասվեցին քարերից պրխտաւի մի օգնական և մի ոստիկան, երկուսն էլ անվտանգ։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Դրաշտրները դադարեցրին գործադուլը և վերսկսեցին աշխատութիւնները հոկտեմբերի 5-ին առաւօտեան։

ՊԱՐԻԶ, հոկտեմբերի։ Մարոկի սուլթանը տեղեկացրեց անգլիական դեսպանին, որ նա համաձայն է աւազակների պետի պայմաններին, որը պահանջում է իր եղբօր ազատութիւնը փոխարէն իր բռնած անգլիացի օֆիցերների ազատութեան։ Մաճղէնը հարցրեց այդ առիթով Սպանիայի համաձայնութիւնը։

Իշխան Ֆերդինանդը նախանձ։ չի ժամանակ, որ կայացաւ մանեօվրներից յետոյ, արտայայտեց գովասանք ֆրանսիական բանակին, ասելով, որ բուլղարական զօրքը ձգտում է ընթանալ իր փառաւոր աւագ քրոջ շաւղով և արտայայտեց նաև երախտագիտութեան այն եղբայական ընդունելութեան համար, որ ֆրանսիական զպրոցները ցոյց են տուել բուլղարական օֆիցերներին։

ԵԼԻՍԱՒԵՏՊՕԼ, 6 հոկտեմբերի։ Մահմեդականները ամեն տեղ գրգռված են այն բանից, որ մայրաքաղաքի և տեղական մամուլի մի քանի շրջաններում տենդէնցիոզ և սուտ լուրեր են երևում, որ հաղորդում են լրագրական ագիտատորները, որոնց նպատակն է գրգռել ռուսաց հասարակական կարծիքը մահմեդականների դէմ։ Վերջինները միջնորդում են Փոխարքայի առաջ, որ միջոցներ ձեռք առնվեն ճշմարտութիւնը երևան հանելու պաշտօնական հերքումներով։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԻՍԱՀԱԿ ՄԵԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՑԱՑՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Ժամերը նշանակված են Պետերբուրգի հաշւով. իսկ Թիֆլիսինը 58 րոպէ կամ մի ժամ աւելի ուշ պէտք է հաշւել)։

	Փոստ.	Մարդ.	Արագ.	Ապր.
Բագուից դուրս գալը	4.33	12.38	1.18	5.10
Թիֆլիս հասնելը	10.43 առ.	5.51	2.22	11.10
Թիֆլիսից դուրս գալը	11.28	6.39	10...	6.58
(Թիֆլիսի ժամանակով)	12.26	7.37	10.58	7.48
Բաթում հասնելը	12.31	7. 8	8.16	12.42
Բաթումից դուրս գալը	5.55	10. 9	9.33	
Թիֆլիս հասնելը	6.29	10.33	7.39	
Թիֆլիսից դուրս գալը	7.29	11.13	4.59	
(Թիֆլիսի ժամանակով)	8.27	12.11	5.57	
Բագու հասնելը	1.—	4.59	5.46	
Երևանից դուրս գալը	12.25			9.40
Կարսից » »	4.12			1.17
Ալէքսանդրոպօլ »	7.50			5.26
Թիֆլիս հասնելը »	5.24 առ.			3.28
Թիֆլիսից դուրս գալը	11.50 գիշ.			2.50
(Թիֆլիսի ժամանակով	42.48 գիշ.			3.48
Ալէքսանդրոպ. » »	10.50			2.44
Կարս հասնելը	2.20			6. առ.
Թիֆլիս »	4.48			8.52

Բ Ժ Շ Կ Ա Պ Ե Տ

Բ. Նաւասարդեան

Վերադարձաւ և ստանձնելով իր «ԱՌԱՋԻՆ Մ. ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԸ», վերսկսեց բժշկական գործունէութիւնը։ 5—20

ԲԺՇԿԱՊԵՏ Մ. ՄՈՒՐԱԴԵԱՆ

նախկին օրդինատօր Մոսկվայի համալսարանի կլինիկայի

Վերսկսեց ընդունելութիւնը յատկապէս միզանցքասեռական, սիֆիլիսի և կաշու հիւանդութիւններ ունեցողներին։ Ընդունելութիւն ամեն օր՝ 10—11 ժամին առաւօտեան և 5—7 ժամին երեկոյեան։ Ռուսթաւելի փող. № 1, «պօժարնի կօմանդի» դիմաց. տէլէֆօն № 11. (ա. օ.) 5—20

Բ Ժ Ի Շ Կ

Լեւոն Բաղոյեան

Վերադարձաւ Կովկասեան Հանքային Ջրերից և վերսկսեց հիւանդների ընդունելութիւնը։ Միզանցասեռական, սիֆիլիս և կաշուի հիւանդութիւններ։ Առաւօտեան 9—12 ժամ, երեկոյեան 3—8 ժամ։ Միքայէլեան փողոց, № 55։ (ա. օ. յ. օր.մ.) 18—30

Բ Ժ Ի Շ Կ

Ս. ՄԻՐՋՈՅԵԱՆ

Մասնագէտ Աչքի հիւանդութիւնների, վերսկսեց հիւանդների ընդունելութիւնը։ Առաւօտեան 1—3 ժամը. երեկոյեան 5—6 ժամը։ Սօլօլակսկայա փող. սեփ. տ.։ 12—25

ԷԼԷԿՏՐՕ-ԲՈՒԺԱԿԱՆ ԿԱԲԻՆԷՏ

Բժիշկ Միխայել Գեղեվանօվի

Ջղային հիւանդների ընդունելութիւնը
Առաւօտեան ժամի 12-ից մինչև 1-ը
Երեկոյեան ժամի 6-ից—7 ը
Կօրգանօվսկայա փող. № 20 Վերայում։ Սեփական տ., տէլէֆօն № 791։ (հ.շ.կ.) 12—150

Բ Ժ Շ Կ Ա Պ Ե Տ

Տ. ԳԷՈՐԳ-ԲԷԳԵԱՆ

ԱՉՔԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ընդունելութիւն ամեն օր
Առաւօտեան ժամի 9-ից մինչև 12
Երեկոյեան » 5-ից մինչև 7
Վելիամինօվսկայա փողոց № 8։ (ե.ո.) 17—100

ԲԺԻՇԿ Ա. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ

Վերադառնալով արտասահմանից վերսկսեց հիւանդների ընդունելութիւնը նոր բնակարանում մասնաւորապէս սիֆիլիս, միզային, վեներական և մորթու հիւանդութիւններ. ամենայն օր առաւ. 12—2 և 6—8 երեկ, Սօլօլակ. անկիւն Բեբուտօվսկի և Պասկեվիչ փողոցի № 33/15 տուն Միրիմանեանի (նախկին օրիորդաց III գիմնազիայի տունը)։ (ա.օ) 2—100

Բ Ժ Ի Շ Կ

Լեւոն Օհանջանեան

Մասնագէտ միզային, վեներական, սիֆիլիսի և կաշուի հիւանդութիւնների։ Ընդունում է առաւօտեան 9-ից մինչև 11 ժամը, երեկոյեան 6—9 ժամ.։ Կանանց և երեխաների համար 11—12 ժ.։ Հասցէն անկիւն Գօլօվինսկի պրօսպէկտի և Կաղետսկայեա փողոցի, տուն Թամամշեանի։ Մուտքը Կադետսկի փողոցից № 2. (ա. օ.) 38—300

Ա Տ Ա Մ Ն Ա Բ Ո Յ Ժ

Ս. Գ. Տէրմազանեանց

Ընդունում է հիւանդներին ամեն օր առաւօտեան ժամը 9—2 և երեկոյեան ժամը 3—6, Երևանեան հրապարակ, տուն Արղութեան, էն ակաւրան Լալայեանցի բնակարան։

ԹԻՖԼԻՍԻ ԱՐՔՈՒՆԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Կայսերական Թատրոնների արտիստ Լ. Դօնսկօյի անտրպրիզ
Այսօր, ուրբաթ, հոկտեմբերի 7-ին,
կը ներկայացվի
Մասնակցութեամբ Անջելօ Գամբայի

Ֆ Ա Ո Ւ Ս Տ

օպերա 5 գործ., երաժ. Գունօի, Թարգ. Ամէմի։ Մասնակցում են տ.տ. Արցիբաշեվա, Ռուդինա, Կարպօվա, պ.պ. Գամբա, Նարսկի, Չիստեակօվ և Շէին։

Պարերը կը դնէ բալէտմէյստր պ. Բեկեֆի։
Սկիզբը երեկոյեան ժամը 8-ին։
Վաղը, հոկտեմբերի 8-ին, ԳԱԼԱ ներկայացում. կը ներկայացվի «Ներօն» օպերա, 5 գործ., երաժ. Ռուբինշտէյնի։
Պատրաստում են ներկայացնելու առաջին անգամ Թիֆլիսում «ԶԱԶԱ« օպերա երաժ. Լեօնկօվալլօ, Թարգմ. Գօրչակօվայի։
Տոմսակները ծախվում են։

ՀԱՒԼԱԲԱՐԻ ԹԱՏՐՈՆ

Շաբաթ, հոկտեմբերի 8 ին
Հայոց Դրամատիկ ընկերութեան խումբը
կը ներկայացնէ

Պ Ա Տ Ի Ւ Հ Ա Մ Ա Ր

Դրամա 4 արար., Շիրվանզադէի
Մասնակցում են. տ.տ. Մայսուրեան, Նօնիկեան, Ստեփանեան, Վարդուհի, պ.պ. Աբէլեան, Աւետեան, Բերոյեան, Զարիֆեան, Թաշճեան, Յարութիւնեան, Պետրոսեան, Ստեփանեան և ուրիշներ։
Սկիզբը ժամը ճիշդ 8-ին է։
Տեղերի գները էժանացրած են։
1—2 Ռեժիսոր պ. Քափանակեան

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆ

Շաբաթ, հոկտեմբերի 8-ին, կը նուագեն զինւորական մուզիկայի կօրպուսի խումբը և սազանդարները։ Վերջին ընտանեկան երեկոյթ։ 1—1

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆԸ

Հոկտեմբերի 10-ին կը տեղափոխվի ձմեռվայ շէնքը, ուր հոկտեմբերի 18-ից ամենայն օր երեքշաբթի օրերը կը լինեն սիրողների սովորական ներկայացումները և ընտանեկան երեկոյթներ, մասնակցութեամբ սազանդարների և զինւորական երաժշտութեան։ Անդամների և կանդիդատների ընտանիքները ներս կընդունվեն կօնտրմարկաներով, իսկ հիւրերն ընդհանուր ձևով՝—մի րուբլի վճարով ամեն մի անձից։ (ա.օ.) 1—3

ՍՕԼՕԼԱԿՈՒՄ ԾԱԽՎՈՒՄ Է

Մի կտոր հող 186 քառ. սաժ. և մի փոքրիկ տուն հետը 25,000 րուբլով։ Տեղեկութիւնների համար դիմել Վելիկօկնեաժսկի փողոց, № 42, II Ջլասիքական գիմնազիայի շարքում։ (կ) 1—2

Հարկաւոր է տնային մի ուսուցչուհի, որ պէտք է գիտենայ հայերէն, ռուսերէն և կար ու ձև։ Պայմանների մասին դիմել հետևեալ հասցէին՝ Ст. Абинская (Куб. обл.) Кеворку Кайфеджяну. 1—2

Նորաշէնի ս. Աստուածածին եկեղեցու հոգաբարձութիւնը յայտնում է, որ վերաբացվում է

ՄԱՐԻԱՄԵԱՆ ՕՐԻՈՐԴԱՑ ԴՊՐՈՑԸ

առաջին երկու բաժանմունքներով։ Թոշակադրամ նշանակված է 6 րուբլի տարեկան։ Ուսման սկզբի մասին կը յայտարարվի առանձին։

Մողնու ս. Գէորգ եկեղեցու եկեղեցական ծխական հոգաբարձութիւնը սրանով յայտնում է որ

Ս. ԳԱՅԻԱՆԵԱՆ ՕՐԻՕՐԴԱՑ ԴՊՐՈՑԸ

վերաբացվում է, առ այժմ I, II և Ш բաժանմունքներով։ Ուսման վճար որոշված է տարեկան 20 ր., վճարելիք կիսամեակներով 10-ական ր.։ Աշակերտուհիներ ընդունելու խնդիրքները (ծննդեան և ծաղկի վկայականներով միասին) մատուցվում են հոգաբարձութեան անդամ պ. Աւ. Արասխանեանցին Մողնու գաւթի շինութեան մէջ ամեն օր, ժամ 12—2-ին։ Ուսման սկզբի մասին կը ծանուցվի առանձին։ (ու. կ.) 2—3

Հայոց դրամատիկական ընկերութեան վարչութիւնը

պատիւ ունի յայտնելու ընկերութեան մեծարգոյ անդամներին, որ կիրակի, հոկտեմբերի 9-ին, առաւօտեան ժամը 11-ին, Արտիստական թատրոնի դահլիճում նշանակած է ընդհանուր ժողով։

Զբաղմունքի առարկաներն են։ 1) 1904/5 թ. հաշուի քննութիւնը։ 2) Վերստուգող յանձնաժողովի զեկուցումը։ 3) Վարչութեան 3 անդամների (հերթով դուրս գնացող իշխ. Մ. Թումանեանի, Տ. Յովհաննիսեանի և Ալ. Խատիսեանի փոխարէն) և 3 փոխանդամների ընտրութիւնը։ 4) Վերստուգող յանձնաժողովի 3 անդամների և 2 փոխանդամների ընտրութիւնը։ 5) Մրցանակաբաշխութեան 5 անդամների և 2 փոխանդամների ընտրութիւնը։ (հ.ու.) 3—3